

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการนำเสนอวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจรายละเอียดได้โดยง่าย ผู้วิจัยจึงแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ความหมายของความรับผิดชอบ
- ตอนที่ 2 การพัฒนาและการฝึกความรับผิดชอบ
- ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

ตอนที่ 1 ความหมายของความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่มีผู้ให้ความหมายได้มากมายหลายนัย บ้างใช้คำว่าความรับผิดชอบ บ้างก็ใช้คำว่าความรับผิดชอบ ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมเสนอตามลำดับเวลา และเนื้อหา ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2500 : 1-12) ซึ่งเป็นกรมการที่ปรึกษาสำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงหน้าที่ของเขาวรรณไว้ว่า หลักในการอบรมเขาวรรณนั้นสำคัญนักเพราะเขาเหล่านั้นย่อมเป็นอนาคตของชาติ เพื่อให้เขาวรรณเป็นอนาคตของชาติได้จริง จักต้องอบรมให้เขารู้จักหน้าที่ที่เขาพึงมีต่อสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ที่เขาวรรณที่มีต่อบิดามารดา ได้แก่
  - 1.1 วัลยเรียนทำตัวเป็นคนว่านอนสอนง่าย
  - 1.2 ท่องเจรจาควบด้อยค่าที่อ่อนหวาน
  - 1.3 ท่องสุภาพ
  - 1.4 เคารพนับน้อมต่อบิดามารดาและผู้ยิ่งกว่าในวัย
  - 1.5 ไม่ซุกเขนหรือทำของแตกเสียหาย
  - 1.6 ไม่เป็นเด็กพาลเถร
  - 1.7 ต้องมีการไปมาลาไหว้ประจำสันดาน
  - 1.8 ไม่เที่ยวเตร่ในทางที่จะนำความเสียหายมาสู่
  - 1.9 ไม่นินาเวีย
  - 1.10 ไม่เล่นการพนัน

- 1.11 มีความขยันหมั่นเพียร
- 1.12 เอาใจใส่ช่วยเหลือกิจการทางบ้าน
- 1.13 เมื่อมีความรุดกายช่วยไขข้อข้องเชื่อมตามข่าวคุณแลให้การรักษาพยาบาล

ควยคคีที่สุค

- 1.14 ถ้าท่านประสมอันทรายคองพยาบาลกุมครองอย่างเต็มความสามารถ

2. หน้าทีที่เขาวชนทิงมีค่อครู อาจารย์ ไค้แก

- 2.1 เมื่อพบปะท่านจักคองทำความเคารพควยกรียาและวาจาทื่นอบน้อม
- 2.2 เมื่อท่านมีกิจการงานจักคองเข้าช่วยตามกำลังความสามารถ
- 2.3 จักคองไชบพเรียนที่ท่านสอนให้ไค้ประโยชน์
- 2.4 คองสนใจในคำสั่งและคำสอนของ ท่าน
- 2.5 เมื่อท่านประสมอันทรายจักคองช่วยเหลือป้องกันตามแต่จะทำได้
- 2.6 เมื่อท่านประสมโชคคิควรจะยินดีควย
- 2.7 เมื่อท่านชคคสนยากจนช่วยเหลือค่าใช้จ่ายหรือเลี้ยงดูท่านตามควรแก

อศภาพ

- 2.8 คองไม่ลบหลูคุณหมิ่นท่าน

- 2.9 ควรสำนึกในความตั้งใจคองท่านแต่ท่นหลังเสมอ

3. หน้าทีที่เขาวชนทิงมีค่อผู้มีอุปการคุณอื่น ๆ ไค้แก พยายามคอบแทนคุณควยความจงรักภักคิเหมือนกับหน้าทีค่อบิดามารคาคู อาจารย์

4. หน้าทีที่เขาวชนทิงมีค่อตนเอง ไค้แก

- 4.1 พยายามที่จะเป็นคนคิ
- 4.2 อุกสาหะหมิ่นเพียรเข้มแข็งคองทนไม่ทวนค่อความเหน้อยยาก
- 4.3 รูจักวางท่นหางไกลจากอบายมุช
- 4.4 สุภาพอ่อนโยนค่อคนทัวไป
- 4.5 เคารพบุคคลและวชิที่ควรแก่การเคารพ
- 4.6 หักเป็นคนรักษาควคาสะอาด
- 4.7 เป็นคนมีระเบียบในการกินอยู่หลับนอน
- 4.8 มีบุคิธรรมประจำใจ
- 4.9 กตัญญูรู้คุณท่านที่ให้อุปการะ

5. หน้าที่ที่เยาวชนพึงมีต่อญาติพี่น้อง ได้แก่ ให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน
6. หน้าที่ของเยาวชนที่พึงมีแก่เพื่อนบ้าน
  - 6.1 พยายามสมานสามัคคี
  - 6.2 แสดงกริยาและวาจาที่ไพเราะต่อผู้มีวัยยิ่งหรือหย่อนกว่า
  - 6.3 ไม่คิดเอาโรคเอาเปรียบ
  - 6.4 สิ่งที่อยู่ช่วยเหลือกันได้ก็ต้องพยายามช่วย
  - 6.5 ถ้าเห็นว่าฝ่ายเพื่อนบ้านมีท่าทีจะคบไม่ได้ก็ต้องพยายามรักษามารยาทฝ่ายตนไว้ด้วยดี คือว่าเพิ่มคนเป็นคนดี แล เสมอคนเสมออุปถัมภ์
7. หน้าที่ของเยาวชนที่พึงมีแก่เพื่อนร่วมโรงเรียนเดียวกัน ได้แก่
  - 7.1 การสมานสามัคคีแก่เพื่อนนักเรียนด้วยกัน
  - 7.2 พยายามขยันขันแข็งไม่ก่อการวิวาทกัน
  - 7.3 ถ้าเพื่อนคิดซื่ออะไรนำมาบริหารหรือ จักให้ความคิดเห็นของตนตามความสามารถ แต่ต้องไม่เขียนให้ หรือยอมให้เพื่อนคัดลอกงานของตน
  - 7.4 พยายามชักชวนเพื่อนให้ขยันหมั่นเพียร
  - 7.5 หลีกเลี้ยงการตั้งปวงอันเป็นอบายมุข
  - 7.6 เล่นกีฬาทำตามระเบียบที่เขากำหนด ทำตนเป็นนักกีฬา
  - 7.7 ต้องไม่พยายามเป็นคารา คือไม่พยายามเอาชนด้วยลำพังตนเอง
 จักต้องพยายามเอาชนะด้วยส่วนรวม มีทีมเว็ค
  - 7.8 ให้ความช่วยเหลือเพื่อน แต่ไม่ช่วยในทางที่ผิด
  - 7.9 ถ้าเพื่อนอัครคัคชัคสน ก็ควรให้ความสนับสนุนตามควรแก่อัถภาพ (ไม่ใช่ไม่เหลือวไม่แลเอาเสียทีเดียว)
8. หน้าที่ของเยาวชนที่พึงมีแก่โรงเรียน ได้แก่
  - 8.1 เคารพรักชื่อเสียงของโรงเรียน
  - 8.2 พยายามยกฐานะของโรงเรียนให้สูงขึ้นตามแต่จะได
9. หน้าที่ของเยาวชนที่พึงมีแก่สาธารณสถาน ได้แก่
  - 9.1 เข้าไปใช้สถานที่สาธารณะ ต้องสำรวมให้อยู่ในระเบียบแบบแผนของสถานทีนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด
  - 9.2 ไม่ซุกเขียน หรือแกะสลักส่วนต่าง ๆ ของอาคารให้เสียโฉม หรือชำรุดเสียหาย

10. หน้าที่ของเขาวรณพึงมีต่อศาสนสถาน ได้แก่
  - 10.1 บำเพ็ญจนเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสนา
  - 10.2 ถือเอาการสวดมนต์ให้พระเป็นประจำก่อนนอน
  - 10.3 ในวันหยุดหรือวันนักขัตฤกษ์ควรใช้เป็นเวลาไปวัดฟังธรรมตามศรัทธาเท่าที่สามารถจะทำได้
  - 10.4 ทำบุญให้ทาน สมควรทำตามกำลังทรัพย์
  - 10.5 พยายามเข้าใจหลักธรรมที่พระท่านเทศน์
  - 10.6 เคารพบูชาศาสนสถาน อันเป็นแหล่งที่มาของศีลธรรม

ล่าออ การุณยะวณิช (2505 : 4-5) กล่าวว่า ความรับผิดชอบที่ใช้กันอยู่มักจะใช้เมื่อมีความหมายในที่ที่มีองค์ประกอบเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้รับผิดชอบและฝ่ายผู้รับความรู้สึกรับผิดชอบนั้น เช่น ความรับผิดชอบในการงาน ความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ความรับผิดชอบต่อหมู่คณะ

ความรับผิดชอบในการงาน เป็นผู้ที่เอาใจใส่ในการงานของตน คอยหาทางให้การงานของตนก้าวหน้า และหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความบกพร่อง เสียหายในวงงานที่ตนรับผิดชอบอยู่

ความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง ย่อมจะยอมรับผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนย่อมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่าสิ่งที่ตนจะทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ จะปฏิบัติแต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ย่อมจะถือว่างานที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของตนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะละเลยหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ที่วางไว้ให้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับหน้าที่แต่ละอย่าง ผู้ที่รับผิดชอบในหน้าที่จะถือเป็นข้อเสียหาอย่างร้ายแรงถ้าตนเองปฏิบัติงานในหน้าที่บกพร่องไป ดังนั้นจึงย่อมจะไม่มองงานของตนให้ผู้อื่นทำแทนเพื่อเห็นแก่ความสะดวกสบายเป็นครั้งคราว

ความรับผิดชอบต่อหมู่คณะ ย่อมจะถือว่ากิจการของคนที่หมู่คณะมอบให้ทำนั้นเป็นข้อสำคัญจะต้องปฏิบัติหน้าที่นั้นให้สุดความสามารถ เขาขอมติว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ถ้าตนประพฤติน่าเสีย ก็จะทำให้หมู่คณะพลอยเสียหายไปด้วย และถ้าตนทำสิ่งใดอันควรยกย่องสรรเสริญ หมู่คณะก็จะพลอยได้รับเกียรติได้รับคำสรรเสริญไปด้วย

ควรจะทำหรือไม่ เขาย่อมจะหมั่นหาทางให้หมู่คณะเจริญก้าวหน้า และขจัดอุปสรรคแห่งความเจริญของหมู่คณะเท่าที่ตนจะทำได้ อาจจะทำตามคำพิงหรือชักชวนเพื่อยุติและสมาธิในหมู่คณะร่วมมือกันกระทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

กาสุจนา ทาสิตพันธ์ (2510 : 993-201) กล่าวว่าความรับผิดชอบเกี่ยวของกับการควบคุมตนเองอยู่มาก คนที่มีความรู้สึกรับผิดชอบแมจะอยู่ในที่ลับตาผู้อื่นก็ไม่กระทำผิด

ความหมายของความรับผิดชอบที่ใช้ในแบบสอบถาม (HSPQ FORM A) ของแคทเทิล (อ้างจาก สมคิด ไชยจันทร์ 2511 : 10 และ วัฒนา พลอยพราว 2516 : 28-29) ที่ใช้วัดบุคลิกภาพลักษณะ คือ ความสามารถในการรับผิดชอบ ลักษณะของผู้ที่ได้คะแนนลักษณะนี้สูง คือมี Stronger Superego Strength มีลักษณะ มีความตั้งใจพึ่งตนเอง อดทนในความพยายามต่อสู้อุปสรรค มั่นคง และยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ ลักษณะของผู้ที่ได้คะแนนลักษณะนี้ต่ำ คือมี Weaker Superego Strength มีลักษณะชอบฝ่าฝืนกฎต่าง ๆ เชื่อถือไม่ค่อยได้ หลีกเลียงข้อกติก และละเลยหน้าที่ควรทำ

ชาวด แพร่ศักดิ์ (2514 : 33) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบและแปลออกมาในรูปพฤติกรรมว่า หมายถึงความสนใจ ความตั้งใจที่จะทำงาน และศึกษาค้นคว้าที่ได้ออกไปแล้วเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เป็นผลสำเร็จรวดเร็วไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไป ทั้งในกรณีที่ประสบผลดีและผลเสีย โดยแสดงออกในรูปการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังอย่างมีจุดหมาย เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ได้รับงานมา

พระภริวิวิทธิโมลี (2514 : 173-174) กล่าวถึงความรับผิดชอบขั้นต้น งานที่ถูกต้องของบุคคลแต่ละคนก็คือความรับผิดชอบของตนเองในการที่จะไม่ให้ความคิดที่จะทำความชั่วด้วยการ เบียดเบียน หรือล่วงละเมิดต่อบุคคลอื่นอยู่ในจิตใจของตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2514 : 77, 57-58) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า หมายถึง การพยายามปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จรวดเร็วไปด้วยดี ปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพและพยายามปรับปรุงงานและวิธีปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น

ความรับผิดชอบหน้าที่การงาน ประกอบด้วย ความขยันหมั่นเพียรความละเอียดรอบคอบ ความสามารถรอบรู้ในงาน ความเอาใจใส่จริงจัง และความฝึกฝนหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

บุพทา อานันท์สิทธิ์ (2515 : 27-28) ให้นิยามองค์ประกอบของความรู้ดีที่รับผิดชอบว่าเป็น บุคลิกลักษณะหนึ่งของบุคคลที่แสดงถึงความเชื่อมั่นตัวเอง เป็นตัวของตัวเอง มีวินัยในตนเอง ควบคุมตนเองได้ ทำงานแข่งขัน บากบั่นไม่ทอดย้อต่ออุปสรรคเป็นที่ไว้วางใจได้ บรรดาหน้าที่จะทำให้ดีกว่าเดิม ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ ถือศักดิ์ศรี

วรรณี รักธรรม (2515 : 6-7) ให้นิยามความรู้ดีที่รับผิดชอบว่า หมายถึง ความรู้ดีที่ตนเองจะสามารถปฏิบัติดังต่อไปนี้ได้หรือไม่มากนักขอเพียงใจ คือ

1. ช่วยเหลืองานของครอบครัว และช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
2. ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ ไว้วางใจได้
3. กล้าเผชิญต่อความจริง
4. ตั้งใจทำงานโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง
5. รับผิดชอบต่อตนเองทั้งการเงิน การงาน การเรียน
6. ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด
7. ดูแลของส่วนรวมเสมือนของตน และทำงานร่วมกับคนอื่นได้ดี
8. รักษาสิทธิและหน้าที่ของตนเอง โดยไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น

ซึ่งต่อมา ประนต เล็กสวาสดี (2517 : 9) และคณีย์ งามมานะ (2518 : 9) สมโนท พูลนวม (2523 : 6) สุมาลี วงษ์ปลุกแก้ว (2525 : 7) ก็ได้ให้ความหมายของความรู้ดีที่รับผิดชอบในความหมายพ้องของเดียวกับ วรรณี รักธรรม

จิตรนาถ กิรติเสวี (2516 : 10-11) ให้ความหมายของความรู้ดีที่รับผิดชอบว่าหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการให้ความร่วมมือกับหมู่คณะในการทำงานและรักษาทรัพย์สินสมบัติ สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด รักษาสิทธิและหน้าที่ของตนโดยไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น มีความตั้งใจในการทำงานโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง กล้าเผชิญต่อความเป็นจริง ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ตลอดจนสามารถรับผิดชอบต่อตนเองในด้านการเงินและการเรียน

เดิม พริ้งพวงแก้ว (อ้างจากสมาคมทนายาชาดแห่งประเทศไทย 2516 : 136) ได้ให้คำจำกัดความของความรับผิดชอบไว้ 5 ข้อ ดังนี้

1. การยอมรับความผิดหรือผิดในกิจกรรมที่ได้กระทำลงไป
2. ประกันความเสียหาย
3. ผลงานอันมีคุณภาพ
4. การรู้จักใช้สติปัญญา แยกให้ได้ว่าอะไรถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร
5. ความมีเหตุผล

สรุปเป็นความหมายของความรับผิดชอบไว้ คือ ความกล้า รับผิดชอบและรับผิดชอบต่ออย่างเต็มที่ตามภูมิความรู้ และความสามารถของตน ด้วยคุณธรรมประจำใจ (Moral Obligation) และต่อผู้อุปถัมภ์ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินงานตามที่ได้กำหนด (Duty Obligation) โดยแสดงผลงานให้ผู้อื่นมองเห็นถึงสิ่งที่ได้กระทำลงไป

ธงชัย ลักคนสุวรรณ (2517 : 10,20) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่าเป็นลักษณะนิสัยซึ่งบุคคลแสดงออกมาโดยการปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วยความถูกต้องไม่ทอดทิ้ง มีความพากเพียรพยายาม มีความละเอียดรอบคอบ ใช้ความรู้และความสามารถอย่างเต็มที่ มีความบรรณาณาที่จะให้หน้าที่ที่ปฏิบัติเป็นไปอย่างดีที่สุด จนเป็นที่เชื่อถือได้วางใจ มีความพยายามที่จะปรับปรุง การปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นไปอีก และยอมรับความผิดหรือความชอบในผลการปฏิบัติหน้าที่ของตน

เมื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหาของประกอบบุคลิกภาพประชาธิปไตยได้หัวประกอบหนึ่งเป็นลักษณะนิสัยความรับผิดชอบ มีตัวแปรดังนี้คือ ความไวใจได้ ความถูกต้องกับงาน ความละเอียดรอบคอบ ความบรรณาณาที่จะทำให้ดีที่สุด ควรปรับปรุงให้ดีขึ้น การใช้ความรู้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ ความพากเพียรพยายาม การรับผิดชอบต่อความชอบในผลงานของตน

ภัทรา นิคมานนท์ (2517 : 7) ให้ความหมายของความรู้ดีกับรับผิดชอบว่าเป็นลักษณะของบุคคลที่แสดงถึงความเอาใจใส่จดจ่อ และรับเป็นภาระต่อหน้าที่การงาน การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของตนและผู้อื่นในความดูแล ตลอดจนสังคม พยายามทำหน้าที่ทาง ๆ อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

ละเมียด ลิมอักษร (2517 : 8) ใ้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจจริง และขยันขันแข็งเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ไม่ถือเอาความชอบใจหรืออารมณ์เป็นใหญ่ ใ้ความพยายามแกอุปสรรคต่าง ๆ

สมพงษ์ ทิรพัฒน์ (2517 : 6) ใ้ให้ความหมายของความรู้ลักษณะหนึ่งของคน เมื่อปะทะสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือบุคคล จะแสดงออกในรูปของการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ กล้าเผชิญความจริง รักษาสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติตามระเบียบด้วยความเร่งครัด คอยติดตามผลงานเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น มีความซื่อสัตย์ไว้ใจได้ และรักษาทรัพย์สินส่วนรวมเหมือนของตน

อภิสิทธิ์ วงษา (2517 : 7) ใ้สรุปความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับความรู้ใ้กับนิคชอบดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง
2. มีความอดทน ทนสู้กับอุปสรรคอย่างไม่ท้อถอย
3. มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีกว่าเดิม
4. มีความสามารถในการควบคุมตนเอง
5. ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ ถือศักดิ์ศรี
6. เป็นที่ไว้วางใจได้

บัญชา ปุบเบียง (2518 : 8) ใ้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความไว้วางใจได้ ความถูกต้องกับงาน ความละเอียดรอบคอบ การทำงานให้เต็มที่ ความพากเพียรพยายาม

กรมสามัญศึกษา (2518 : 206) กล่าวถึงบทบาทที่มีต่อเพื่อนว่าได้แก่ ทำคนให้เสมอคนเสมอปลาย ไม่ละทิ้งในยามที่เพื่อนตกทุกข์ได้ยาก ซื่อสัตย์ต่อมิตรแท้ ไม่สรรเสริญต่อหน้าลับหลังนินทา นับถือวงศ์ญาติญาติของมิตร

ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2519 : 150) กล่าวว่าความรับผิดชอบหมายถึง การควบคุมตนเองใ้ปฏิบัติหน้าที่ใ้โดยสมบูรณ์ ทั้งนี้รวมไปถึงการควบคุมพฤติกรรมของคนใ้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ด้วย คนที่รับผิดชอบยอมเป็นที่เชื่อถือของคน คุณสมบัติด้านความรับผิดชอบจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างมนุษย์

ภิญโญ สาร (2519 : 134) อธิบายว่า ความรู้สึกรับผิดชอบคืออำนาจ
ชนิดหนึ่งในจิตใจของบุคคลซึ่งสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ บุคคลบางคนเกิด
ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะกระทำการใด ตรงกันข้ามกับท่านองคฺลองชรรวมหรือ
หลักปฏิบัติขององค์การของตน หรือมีโอกาสโง่งอยากโง่งแต่ไม่โง่ง บุคคลผู้นั้นคือผู้ที่
เรียกได้ว่ามีความรู้สึกรับผิดชอบ

ถมพงษ์ เกษมฉิน (2519 : 51) กล่าวว่า ความรับผิดชอบหมายถึง พันธะ
ผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานให้สำเร็จลุล่วง ความสำเร็จของงานย่อมหมายถึง
การปฏิบัติงานในบรรด่วัตถุประสงค์ ซึ่งความสำเร็จนี้ย่อมเกี่ยวพันกับปัจจัยสำคัญ 3 ประการ
คือ พันธะผูกพัน (Obligation) หน้าที่การงาน (Functions) และวัตถุประสงค์
(Objective)

ในปี 2523 ในการท้าววิจัยได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า ความรับผิดชอบยัง
พิจารณาในลักษณะที่เป็นความผูกพันถึงความสำคัญอีก 2 ประการ คือ

1. พันธะผูกพันที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มใจ หรือการที่จะ
สอดคล้องตรวจตราให้ผู้นั้นบังคับบัญชา ปฏิบัติหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มใจ
และเต็มกำลังความสามารถ
2. ความรับผิดชอบในการที่จะต้องรายงานและพร้อมที่จะให้ตรวจสอบอยู่เสมอ

รัชณี ทฤษฎารมย์ (2520 : 26) กล่าวว่าความรู้สึกรับผิดชอบ หมายถึง
ความรู้สึกว่าตนเองได้ปฏิบัติดังต่อไปนี้ไ้มาจนน้อยเพียงใด คือ รับผิดชอบตนเอง ทั้งการเงิน
การงานและการเรียน ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ คิดใคร่ครอง อย่าง
รอบคอบถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน ถ้าเผชิญกับความจริงคอย
ติดตามผลงาน เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ทั้งใจทำงานโดยไม่ย่อท้ออุปสรรคทั้งปวง
ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ ไว้วางใจได้ ช่วยเหลืองาน
ของครอบครัว และงานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ คุดูแลรักษาของส่วนรวมเสมือนของ
ตัวเอง ทำงานร่วมกับคนอื่นได้ดี รักษาสิทธิและหน้าที่ของตนเอง โดยไม่ละเมิดสิทธิ
และหน้าที่ของผู้อื่น

วีระชัย มีชอบธรรม (2520 : 170-172) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ที่มีต่อชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์ ของบุคคลว่า

1. ต้องจงรักภักดีและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
2. ต้องรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. ต้องช่วยกันป้องกันประเทศ
4. ต้องปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด
5. ต้องให้ความร่วมมือช่วยเหลือแก่ทางราชการ

อารีย์ เกรษชัย (2520 : 4) ได้กล่าวว่าคุณธรรมที่พึงปฏิบัติซึ่งหมายถึง
ความรู้ดีที่แสดงถึงความเอาใจใส่ รับผิดชอบต่อการงานที่ได้รับมอบหมายด้วย
ความเต็มใจและปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความเคร่งครัด กล่าวเผชิญความจริง รักษาสิทธิของ
ตน มีความซื่อสัตย์ และรักษาสมบัติส่วนรวมเหมือนของตน ซึ่งต่อมาในค ติธรรม
(2522 : 6) ก็ให้ความหมายความรู้ดีที่พึงปฏิบัติชอบในทำนองเดียวกัน

จรรยา สุภาพ (2521 : 84) ซึ่งอธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมว่า คือการยอมรับ
และสำนึกในการกระทำของตน ยอมรับผลแห่งการกระทำด้วยความเต็มใจไม่ว่าจะเป็น
ผลดี หรือผลร้าย ไม่ว่าจะกระทำดีหรือถูก ไม่ผลักความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น และพร้อมที่
จะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ความรู้ดีที่พึงปฏิบัตินี้เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติ
ตามหน้าที่ของตนโดยไม่ต้องมีการบังคับเข้มงวดจากบุคคลอื่น

จำเนียร ช่างโชติ และคณะ (2521 : 230) อธิบายความหมายของความ
รับผิดชอบว่า หมายถึง ลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้ปฏิบัติ
ตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนเอง และมีความซื่อสัตย์สุจริต

ยาใจ วีระชาติ (2521 : 9) กล่าวว่าความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติ
งานด้วยความถูกต้องไม่ทอดทิ้ง เพื่อให้เกิดผลดีทั้งงานในหน้าที่ ส่วนตัว และส่วนรวม

วารีย์ แฉนสุข (2521 : 14) อธิบายเกณฑ์ความเป็นพลเมืองดี เกี่ยวกับความ
รับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองดี ดังนี้

1. ปฏิบัติหน้าที่ต่อตนเอง และครอบครัว ได้แก่การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การใช้เหตุผลที่ดีในการตัดสินใจ การคำนึงถึงสวัสดิภาพของตนเองและผู้อื่น ลักษณะของครอบครัวที่ดี การปฏิบัติตนของสมาชิกที่ดีในครอบครัว

2. ปฏิบัติในฐานะสมาชิกของสังคม ได้แก่ การทำงานตามความถนัดและความสามารถ การปฏิบัติระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง การเตรียมตัวขั้นต้นเพื่อให้พร้อมที่จะรับผิดชอบต่อสังคม การรักษาสาธารณสมบัติ ข้อปฏิบัติเมื่อมีภัยทางการเมืองที่ร้ายแรงต่อประเทศ การปฏิบัติความและเคารพกฎหมาย เช่นการเสียภาษีอากร การแจ้งความเกี่ยวกับกาเกิด การทำบัตรประชาชนเป็นต้น การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่ดี การถวายความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ การส่งเสริมความก้าวหน้าของชาติ

พรเพชร มีศิริ (2521 : 12) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้อง ความพากเพียรพยายาม และละเอียดรอบคอบ ยอมรับความผิดหรือความชอบในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่ง บุพพาร จุนเจือจาน (2522 : 6) นิหรา วรรณะ (2524 : 8) สาราณ นิสทอง (2526 : 8) และยานันท์ พงศ์เสาวภาคย์ (2529 : 9) ก็ให้ความหมายความรับผิดชอบในทำนองเดียวกัน

สมศักดิ์ สาขร (2521 : 9) ให้ความหมายของความรู้สึกรับผิดชอบว่าเป็น ความรู้สึกนึกคิดหนึ่งของบุคคลซึ่งเมื่อปะทะสัมพันธ์กับสถานการณ์จะแสดงออกในรูปของการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ รักษาสิทธิและหน้าที่ของตน ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัดมีวินัยในตนเอง กล้าเผชิญต่อความจริง ติดตามผลงานเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น มีความซื่อสัตย์สุจริต

ชัชชัย เป่าพงศ์ (2522 : 8) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า หมายถึงการใส่ใจในงาน หน้าที่ทั้งในก้านส่วนตัว และส่วนรวม ด้วยความถูกต้องไม่เพิกเฉย หรือทอดทิ้ง

ปราโมทย์ เคชอัมพร (2522 : 7) กล่าวถึงลักษณะความรับผิดชอบซึ่งเป็น คุณลักษณะด้านหนึ่งในสี่ด้านของ ลีโอนาร์ด วี กอร์ดอน (Leonard V. Gordon) ว่า ได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมที่มีความเพียรพยายาม และตั้งใจปฏิบัติงานจนจอกับงานที่ได้ รับมอบหมายจนสำเร็จ หรือมุ่งมั่นในงานที่กระทำเป็นคนที่ไว้วางใจได้ รับผิดชอบอย่างจริงจัง

พระโศภนคณาภรณ์ (2522 : 7-14) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่าเป็นหน้าที่ที่
 คิดตัวมาแต่เกิดและที่ติดตามมาในภายหลัง แบ่งความรับผิดชอบเป็น 3 ประเภท คือ
 ความรับผิดชอบต่อสถานะของตนเอง เป็นหน้าที่ในฐานะนั้น ๆ ของตน ต้องคิด
 ก่อนกระทำและบุคคลที่ยอมรับในผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดี และผลเสีย
 ไม่ผลักความรับผิดชอบในพันตัว

ความรับผิดชอบต่อครอบครัว เป็นสมาชิกที่รักภักดีและควรให้คำร้องอยู่อย่าง
 มีศักดิ์ศรี ให้ความช่วยเหลือญาติพี่น้องตามกำลังความสามารถ

ความรับผิดชอบต่อสังคม มีพื้นฐานอยู่กับการไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียด
 เบียดผู้อื่น ไม่ทำตนเองให้เดือดร้อนและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ปฏิบัติตามกฎหมาย
 ศีลธรรม จารีตประเพณี ไม่ฉ้อโกง ไม่ฉ้อโกง ไม่ฉ้อโกง ไม่ฉ้อโกง ไม่ฉ้อโกง ไม่ฉ้อโกง
 ทำนุบำรุงศาสนา

วันเพ็ญ คำเมือง (2522 : 3) ให้ความหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบใน
 หน้าที่พลเมืองคือ ดังนี้คือ

1. ต่อตนเองและครอบครัว ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ตามความรับผิดชอบ การ
 มีวิจาร์ณญาณในการตัดสินใจ การรับผิดชอบต่อตนเอง การพัฒนาตนเอง การมีสุขภาพ
 อนามัยสมบูรณ์ การทำงานตามความถนัดและความสามารถ การใช้เวลาว่างให้เป็น
 ประโยชน์ การปฏิบัติตนของสมาชิกที่ดีของครอบครัว

2. ในฐานะสมาชิกของสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตามและเคารพกฎหมาย การ
 รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยการใช้เหตุผล การคำนึงถึงสวัสดิภาพของส่วนรวม การรับผิดชอบต่อ
 และให้ความร่วมมือต่อส่วนรวม การถวายความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ การ
 ส่งเสริมความก้าวหน้าของชาติ

วุฒิชัย จานงค์ (2522 : 159) กล่าวว่าความรับผิดชอบเป็นการสร้างความ
 รู้ดีกับรับผิดชอบในพันธะหน้าที่ที่ตนปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายมา นั่นก็หมายถึง
 ความว่าสิ่งบกพร่องที่ดี สิ่งที่ดีก็ดี อันเกิดจากภาระหน้าที่ที่ตนเองต้องปฏิบัตินั้น คนจำเป็น
 ต้องสร้างความรู้ดีกับรับผิดชอบขึ้นมาให้ได้ว่า ตนต้องเผชิญหน้ากับสิ่งนั้น

สาโรช บัวศรี (2522 : 129) ได้อธิบายถึงขอบข่ายของพฤติกรรมของความรับผิดชอบหน้าที่การงานว่า ได้แก่ เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลของงานนั้น ๆ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง มีอารมณ์หนักแน่น เมื่อเผชิญกับอุปสรรค รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี มีความเพียรพยายาม มีความละเอียดรอบคอบ ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งของตนเองและสังคม ตรงต่อเวลา และยอมรับผลของการกระทำของตน

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู (โครงสร้างคุณลักษณะของจริยธรรม 2522 : 129) ได้ให้ความหมายพฤติกรรมและขอบข่ายของพฤติกรรมของความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบหมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้อง ความพากเพียรและความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลของการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บริการบรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

พฤติกรรมของความรับผิดชอบ ได้แก่ เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลของงานนั้น ๆ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับอุปสรรค รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี มีความเพียรพยายาม มีความละเอียดรอบคอบ ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งของตนเองและสังคม ตรงต่อเวลา และยอมรับผลของการกระทำของตน

ขอบข่ายของพฤติกรรม กำหนดไว้ 3 ด้าน คือ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อการทำงาน

สมศักดิ์ ชินพันธ์ (2523 : 5) ให้ความหมายของความรู้ดีกับนิคชอบว่า หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะทำงานและติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้วเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เป็นผลสำเร็จดูลงไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย โดยแสดงออกมาในรูปการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังอย่างมีจุดหมายเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จที่ได้รับงานมา

สุริทอง ศรีสะอาด (2523 : 7, 41, 45) อธิบายถึงความรับผิดชอบว่า หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วยความถูกต้อง ไม่ทอดทิ้งโดยใช้ความรู้ความสามารถ

อย่างเต็มที่ มีความปรารถนาที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่ปฏิบัติเป็นที่เชื่อถือไว้ใจได้ มีความพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นไปอีก และยอมรับความผิดหรือความชอบในผลการปฏิบัติหน้าที่ของตน

ข้อความแสดงลักษณะทางบุคลิกภาพ ความรับผิดชอบของบรรณารักษ์มีดังนี้ คือ รับผิดชอบต่องานในหน้าที่ของตน มีความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่การงาน ไม่เลือกงาน หรือย้ายเบี่ยงโง้งานตกค้างหรือล่าช้า จัดห้องสมุดให้พร้อมที่จะบริการ อุทิศเวลาให้กับงานห้องสมุด ทำหน้าที่ได้เรียบร้อย ไม่ว่าจะ เป็นค่านบริการหรือเทคนิค

บรรณารักษ์ที่มีความรับผิดชอบมีลักษณะ เช่น เอาใจใส่ในการดำเนินงานห้องสมุดหรืองานในหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเรียบร้อยและตรงตามเวลา มีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงห้องสมุดและบริการของห้องสมุดหรืองานในหน้าที่ ยอมรับความผิดหรือความชอบในผลการปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่หลีกเลี่ยงหรือย้ายเบี่ยงงานที่คั่งค้างทำงานห้องสมุดด้วยใจรัก จัดห้องสมุดให้น่าสนใจและพร้อมที่จะให้บริการเสมอ มีความกระตือรือร้นในการให้บริการ สอนหรือชี้แนะวิธีค้นคว้าข้อมูลในห้องสมุด

อรรถัย จันทวิธานุวงศ์ (2523 : 6) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้อง ด้วยความซื่อสัตย์ และด้วยความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำจากการปฏิบัติหน้าที่ พยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ความรับผิดชอบแสดงออกในรูปของพฤติกรรมต่อไปนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใจความสามารถอย่างเต็มที่
4. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
5. มีความซื่อสัตย์
6. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์
7. มีวินัยในตนเอง
8. มีความละเอียดรอบคอบ
9. ตรงต่อเวลา
10. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญอุปสรรค

11. ยอมรับผลของการกระทำของตน

12. ปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเองและที่มีต่อสังคมให้ดียิ่งขึ้น

ชำนาญ นิการัตน์ (2524 : 53) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า คือ การยอมรับรู้และสำนึกในการกระทำของตน ยอมรับผลแห่งการกระทำของตนด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะเป็ผลดีหรือผลร้าย ไม่ว่าจะกระทำผิดหรือถูก ไม่ปัดความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2524 : 3) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่าหมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลของการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุง การปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

พิจิตรา พงษ์จินดากร (2525 : 8-10, 141) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้อง ด้วยความพากเพียร และละเอียดรอบคอบ และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้บรรลุตามความมุ่งหมาย ยอมรับรู้และสำนึกในการกระทำของตน ยอมรับผลแห่งการกระทำ ไม่ว่าจะเป็ผลดีหรือผลร้าย ไม่ว่าจะกระทำผิดหรือถูก ไม่ปัดความผิดไปให้ผู้อื่น ทั้งพร้อมที่จะพยายามปรับปรุงแก้ไข การปฏิบัติหน้าที่ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ผู้มีความรับผิดชอบจะมีพฤติกรรม ดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง
2. มีความอดทน ต่ออุปสรรคอย่างไร้ที่ต่อถอย
3. มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีกว่าเดิม
4. มีความสามารถในการควบคุมตนเอง
5. ยึดมั่นในกฎเกณฑ์
6. เป็นที่ไว้วางใจได้ มีความตรงต่อเวลาและซื่อสัตย์
7. กล้าเผชิญกับความจริง

นอกจากนี้ยังได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็นความรับผิดชอบตนเอง และ
ความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

ความรับผิดชอบตนเอง หมายถึงลักษณะต่อไปนี้

1. รู้จักระวังรักษาสุขภาพ อนามัยให้สมบูรณ์อยู่เสมอ
2. ตั้งใจเล่าเรียนหมั่นฝึกหัดความรู้
3. ประพฤติตนให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว
4. รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม
5. รู้จักประมาณค่าใช้จ่ายและมีความประหยัด
6. สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
7. ตรงต่อเวลา
8. สามารถควบคุมตนเองได้
9. พึ่งตนเอง

ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ ความรับผิดชอบในค่านิยมต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่
  - 1.1 ปฏิบัติตามระเบียบสังคม
  - 1.2 รักษาทรัพย์สินสมบัติของสังคม
  - 1.3 ช่วยเหลือผู้อื่น
  - 1.4 มีความร่วมมือกับคนอื่น
2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่
  - 2.1 เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง
  - 2.2 ช่วยเหลืองานบ้าน
  - 2.3 รักษาชื่อเสียงของครอบครัว
3. ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู - อาจารย์ ได้แก่
  - 3.1 ตั้งใจเล่าเรียน
  - 3.2 เชื่อฟังครู - อาจารย์
  - 3.3 ปฏิบัติตามระเบียบโรงเรียน
  - 3.4 รักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

4. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ไ้แก่
  - 4.1 ช่วยชักชวนแนะนำเมื่อเพื่อนทำผิด
  - 4.2 ช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสม
  - 4.3 ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด
  - 4.4 ไม่ทะเลาะกัน ไม่เอาเปรียบ
  - 4.5 เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

พระอนันตทวารวชิโร (2525 : 4) อธิบายความรับผิดชอบว่า หมายถึง บุคคลลักษณะหนึ่งของบุคคลหนึ่ง เมื่อปะทะสัมพันธ์กับสถานการณ์ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมาหาหน่วยงานอย่างขยันขันแข็ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ต่อผู้อุปสรรค เป็นที่ไว้วางใจได้ ยอมรับผลการกระทำของตนเอง มีความปรารถนาที่จะทำให้ดีกว่าเดิม ควบคุมตนเองได้ ยึดมั่นในกฎเกณฑ์

นิภา วิจิตรศิริ (2525 : 4) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายามและละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายรักษาสิทธิและหน้าที่ของตน ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งในคำที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ความรับผิดชอบจึงประกอบด้วย ลักษณะของพฤติกรรมดังนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความฉลาดเต็มที่
4. กล่าวแต่สิ่งข้อความจริง ยอมรับผลการกระทำของตน
5. ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ
6. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่อย่างดี
7. ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น
8. มีความไว้วางใจได้
9. ตรงต่อเวลา
10. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
11. มีความละเอียดรอบคอบ

12. คุณแล่วักษาของส่วนรวมเสมือนของตนเอง
13. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
14. ปรับปรุงงานในหน้าที่หม้่ต่อตนเอง และมีค่อสังคม่ให้ลี้บ้่ง ๆ ขึ้น

ราชบัณฑิยสถาน (2525 : 679) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ขอมตามผลที่ค้ หรือไม่ค้ในกิจการที่ค้กระทำไป

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก (2525 : 36-37) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นลี้่ที่ควมค้ไปกับหน้า้ที่ คนที่ม่ความรับผิดชอบค้คนท้ตั้งใจปฏิบัติภารกิจ ในหน้า้ที่ของค้ให้ล้สำเร็จลุลวงตามเป้าหมายที่ค้ประสงค้ด้วยความเพียรพยายาม และ ขอมรับผลของการกระทำนั้น ไม่อาจจะเป็นความรับผิดชอบหรือความค้โดยค้ใจไม่ค้ค้เล็ง ค้คนทุกค้ที่เก้ค้มาจะค้องมีหน้า้ที่ค้องรับผิดชอบ 2 ทาง ค้คือ รับผิดชอบค้ตนเอง และรับผิดชอบ ค้สังคม่ รับผิดชอบค้ตนเอง ฐ้จ้กัรักษาร่างกายชีวค้สุขภาพ ทรัพย์ล้เงิน และเก้ยรค้ยค้ ร้ล้เลียงของค้ ค้วยวิธีที่ขอบขรรวม ส่วนรับผิดชอบค้สังคม่ โดยฐ้จ้กัทำหน้าที่เป็นสมาชิก ที่ค้ของค้รอบค้รว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และบุคคลล้อื่น ๆ รวมทั้งงานส่วนรวม ที่เป็นงาน ระเบ้ชาค้ค้วย

กันยา ประสงค้เจริญ (2526 : 5) ให้ความหมายของความฐ้ลี้กัรับผิดชอบว่า หมายถึง ความฐ้ลี้กับค้หนึ่งของบุคคลล้ั้งปะทะล้ัมพันธ์ค้วยสถานการณ้ หรือบุคคลจะแสดง ออกในรูปของความฐ้ลี้กัที่จะปฏิบัติงานที่ค้ได้รับมอบหมายค้วยความค้ใจ เอาใจใส่ กล้าเผชิญค้กับความจ้ริง และรับเป็นภาระค้่อนหน้า้ที่การงาน การค้่าเป็นชีวิตความเป็นอยู่ ของค้ และผู้อื่นในความค้ดูแล ค้ลอค้จนล้สังคม่ พยายามทำหน้าที่ค้่าง ๆ อย่างค้เต็มความ ล้สามารถเพื่อให้บรรลุค้มุ่งหมาย โดยไม่ย้อห้อค้ความยากล้่าวาค้

ค้ณะอนุกรรมการจ้กัทำค้มีอการปล้กัค้ค้่านิยมของค้ลุ้่มน้กับริหาร ค้ลุ้่มลี้่อมวลชน ค้ลุ้่มสมาคค้มูลนิธิ และค้ลุ้่มพัฒนาค้่าล้ังค้น (2526 : ค้ลุ้่มน้กับริหาร 42-43 ค้ลุ้่มลี้่อมวลชน 19-21 ค้ลุ้่มสมาคค้ มูลนิธิ 24-26 ค้ลุ้่มพัฒนาค้่าล้ังค้น 17-18 ,72-73)

กลุ่มนักบริหารได้ให้ความหมาย ความรับผิดชอบว่า หมายถึง การมีความมุ่งมั่น ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นโดยให้รู้จักทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทำงานตามแผนงาน ดำเนินชีวิตตามแบบที่วางไว้

กลุ่มสื่อมวลชน ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การมุ่งมั่น ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น เสนอสาระสำคัญของความรับผิดชอบเป็น ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง รู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ให้ ลุล่วงอย่างดีที่สุด โดยทำงานในหน้าที่ของตนลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพและทันเวลา กำหนด ฝึกเป็นคนตรงต่อเวลาอยู่เป็นนิจ

ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง รู้จักฐานะและหน้าที่ของตนที่มีต่อครอบครัว และปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมโดยสามารถปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม แก่ฐานะและหน้าที่ของ ตนในครอบครัว และร่วมกิจกรรมของครอบครัว

ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง รู้จักฐานะและหน้าที่และความรับผิดชอบต่อ ตนเองที่มีต่อสังคม และปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม โดยให้ตระหนักและยอมรับว่าประโยชน์จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดประโยชน์ส่วนรวมและไม่ ตระหนักและยอมรับว่าประโยชน์จะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าขาดประโยชน์ส่วนรวม และไม่ ละเลยที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนและกระทำในสิ่งที่จะรักษาหรือยังให้เกิดประโยชน์ แก่ส่วนรวม

กลุ่มสมาคม-มูลนิธิ ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การมุ่งมั่น ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับการกระทำนั้น และ พยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นโดยการเอาใจใส่หน้าที่การงาน ทำงานเป็นกลุ่ม ได้ ทำงานเพื่องาน และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แสวงหาความร่วมมือในการทำงานจาก หลาย ๆ ฝ่าย วางแผนและประเมินผลงานได้อย่างเป็นระบบ ทำตามแผนงานที่วางไว้ ปฏิบัติงานให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี และทวิบทกฎหมาย โคลงเสนอสาระสำคัญของความรับผิดชอบเป็นดังนี้

ความรับผิดชอบต่อนตนเอง หมายถึง การดำเนินในหน้าที่และบทบาทของตนเอง โดยการทำงานในหน้าที่ให้สำเร็จด้วยตนเอง ยอมรับข้อบกพร่องและยินดีนำไปแก้ไข แสวงหาแนวทาง เพื่อความก้าวหน้าของงานในหน้าที่อยู่เสมอ

ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การตระหนักในหน้าที่ได้ถูกต้องเหมาะสม กับบทบาทเพื่อความเจริญและผาสุกของครอบครัว โดยการทำตามบทบาทหน้าที่ของตน ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว และทำให้ครอบครัวมีความสุขความเจริญ

ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การรับบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อ ล้วนรวม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม และชักจูงบุคคลอื่นให้ปฏิบัติ กิจกรรมเพื่อความผาสุกของสังคม

กลุ่มพัฒนากำลังคน ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่าหมายถึง การมีความ มุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงาน ให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายยอมรับผลการกระทำ นั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่ง เสนอสาระของความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบต่อนตนเอง และครอบครัว หมายถึง ความรับผิดชอบในการ ดำเนินชีวิตของตนเอง และครอบครัว โดยมีเป้าหมายแน่ชัดว่าจะดำเนินชีวิตของตนเอง ไป เช่นไร พยายามเสริมสร้างความรู้และทักษะต่าง ๆ อันจำเป็นในการดำเนินชีวิตตาม แผนที่วางไว้ด้วยความอุตสาหะวิริยะมุ่งมั่น เพื่อพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ประสพผลสำเร็จโดยสามารถวางแผนชีวิตตนเองได้โดยคำนึงถึงความสามารถของตนเอง สามารถดำเนินชีวิตตามแผนที่วางไว้ได้เป็นผลสำเร็จ

ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึง มีความรับผิดชอบในการวางแผน การทำงานของตนได้อย่างมีขั้นตอน และสามารถดำเนินการ โดยใช้ความสามารถส่วนตน ปฏิบัติงานตามแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการมีความเข้าใจและสามารถวางแผนการ ทำงานได้อย่างมีขั้นตอน มีความสามารถทำงานตามแผนงานที่วางไว้ได้สำเร็จและมี ประสิทธิภาพ และยอมรับผลของการทำงาน และสามารถปรับปรุงแก้ไขแผนงานให้ดีขึ้น

สามารถแสดง เป็นเป้าหมายเชิงพฤติกรรมคือ

1. การรู้จักตนเอง ได้แก่ รู้จักและยอมรับจุดดีของตนเอง รู้จักและยอมรับจุดเสีย ของตนเอง สามารถเปิดเผยนตนเองให้คนอื่นทำได้ ยอมรับการวิจารณ์ตนเองจากคนอื่น

2. ความสามารถในการวางแผนชีวิต ไค้แก่ สามารถวางแผนชีวิตตนเองได้ มีหลักในการวางแผนชีวิตเป็นลำดับขั้น จริงจังกับการวางแผนชีวิต แผนที่วางไว้สามารถปฏิบัติให้สำเร็จได้

3. ความสามารถในการดำเนินชีวิตตามแผนชีวิต ไค้แก่ มีความตั้งใจจริงในการดำเนินงานตามแผน ทำตามแผนชีวิตที่วางไว้ได้จริงตรงเวลา มีความมานะในการดำเนินชีวิตตามแผน ทำตามแผนและสามารถปฏิบัติให้เป็นนิสัยได้

4. ความสามารถในการวางแผนงาน ไค้แก่ สามารถบอกปัญหาในการทำงานของตนได้ สามารถตั้งเป้าหมายในการทำงาน มีทัศนคติที่ดีต่อการวางแผน สามารถวางแผนเป็นลำดับขั้นก่อน-หลัง

5. ความสามารถในการดำเนินงานตามแผน ไค้แก่ ตั้งใจจริงในการดำเนินงานตามแผน ทำงานตามแผนตามลำดับขั้นก่อนหลัง ทำงานให้เสร็จตามวันเวลาที่กำหนด ออกหน้าและพอใจในการทำงานตามแผน

6. การยอมรับผลการทำงานและปรับปรุงแก้ไขงานให้ดีขึ้น ไค้แก่ยอมรับผลของการทำงานทั้งด้านดีและไม่ดี มีความเพียรพยายามในการแก้ไข้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน ยอมรับการวิจารณ์จากผู้ร่วมงาน

คณะกรรมการจัดทำคู่มือการปลูกฝังค่านิยมของกลุ่มนิสิต (2526 : 92-95 104-105, 11-113, 119-121) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง มีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ การงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำและพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น โดยการปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำด้วยความมานะพากเพียร ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคใด ๆ รู้จักวางแผนและดำเนินงานอย่างเป็นระบบระเบียบ คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานนั้น และยอมรับผลการกระทำนั้น แสวงหาแนวทางเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานการงานให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ซึ่งเสนอสาระสำคัญของความรับผิดชอบที่มุ่งให้นักศึกษามี ไค้แก่

ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นิสิตนักศึกษาตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จ ตามความมุ่งหมายด้วยความขยัน หมั่นเพียร ละเอียดรอบคอบ ออกหน้า ซื่อสัตย์ และมีระเบียบวินัย โดยมีพฤติกรรมดังนี้

- 1.1 ตั้งใจเรียน
- 1.2 เข้าห้องเรียนทันเวลา
- 1.3 เข้าห้องเรียนทุกชั่วโมง
- 1.4 ส่งงานอาจารย์ทันตามกำหนด
- 1.5 ผลการเรียนสม่ำเสมอทุกภาคการศึกษา
- 1.6 ผลการเรียนดีขึ้นทุกภาคการศึกษา
- 1.7 ไม่เคยทุจริตในการสอบ
- 1.8 ร่วมกิจกรรมการเรียนทุกชั่วโมง
- 1.9 รู้จักอยากเรียน
- 1.10 ตรวจทานงานที่ทำเสร็จแล้ว

2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา การรักษาดุลประโยชน์เกียรติยศ และชื่อเสียงของสถานศึกษา ตลอดจนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่สถานศึกษา โดยมีพฤติกรรมดังนี้

- 2.1 ไม่ซึ่คเขียนโต๊ะเรียน
- 2.2 แต่งเครื่องแบบถูกต้อง
- 2.3 ไม่ทะเลาะวิวาทนอกสถานศึกษา
- 2.4 ไม่ทำลายสิ่งของในสถานศึกษา
- 2.5 ไม่พยายามหลีกเลี่ยงที่จะสวมเครื่องแบบสถานศึกษา
- 2.6 สนใจเมื่อเห็นคนสูบบุหรี่เข้ามาในสถานศึกษา
- 2.7 เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนของสถานศึกษา
- 2.8 เข้าร่วมชมรม ค่ายอาสาพัฒนาหมู่บ้าน
- 2.9 ตักเตือนเพื่อนที่หนีงบคในเรืองการเมือง
- 2.10 เข้าร่วมหาเสียงให้กับพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นิสิตนักศึกษามีความตั้งใจช่วยเหลือครอบครัวในการทำงาน เพื่อแบ่งเบาภาระของคนในครอบครัว เอาใจใส่ในทุกข์สุขของสมาชิกทุกคนในครอบครัว มีส่วนร่วมในการ แสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยมีพฤติกรรมดังนี้

3.1 ช่วยทำงานในบ้าน

3.2 ช่วยดูแลน้องแทนคุณพ่อคุณแม่

3.3 ปรึกษาหารือร่วมกับพ่อแม่เกี่ยวกับการวางแผนการใช้จ่ายในครอบครัว

3.4 ปรึกษาหารือร่วมกับสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับการวางแผนชีวิตใน

อนาคตของแต่ละคน

3.5 ช่วยแก้ปัญหาที่พ่อแม่ไม่เข้าใจกัน

3.6 ช่วยแก้ปัญหาเมื่อสมาชิกในครอบครัวแตกร้าวกัน

3.7 ช่วยให้พ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวเข้าใจกัน

3.8 ให้ข้อคิดเห็นกับพ่อแม่เรื่องการวางแผนครอบครัว

3.9 ให้พ่อแม่รับทราบปัญหาของตนทุกเรื่อง

3.10 เป็นที่ปรึกษาให้กับสมาชิกในครอบครัวในเรื่องต่าง ๆ

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักศึกษา นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางชุมชนและสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และสร้างสรรค์ความเจริญของงานให้แก่ชุมชน และสังคม โดยมีพฤติกรรมดังนี้

4.1 เข้าร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน

4.2 การรณรงค์ให้สมาชิกในครอบครัวและประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนไป

ใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง

4.3 การให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นในค่านต่าง ๆ เช่น การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

4.4 การลดข้อสองพฤติกรรมของบุคคลที่อาจเป็นภัยต่อสังคม

4.5 การแสดงความคิดเห็นในทางสร้างสรรค์แก่หน่วยงานราชการ

4.6 การแสดงออกถึงการรักษาสาธารณสมบัติ

4.7 การชักจูงผู้ที่หลงผิดคิดร้ายต่อประเทศชาติให้กลับตัวกลับใจเสียใหม่

4.8 การชักจูงผู้อื่นให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

สรุปคุณธรรมอื่นที่นำมาประกอบค่านิยม "ความรับผิดชอบต่อสังคม" จาก

คุณนิกบริหาร ได้แก่ ความตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ความรักในงาน ความสามัคคีความเคารพ และเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ความตระหนักถึงความสำคัญองงาน ความมีเหตุผลในการปฏิบัติงาน

กลุ่มสื่อมวลชน ได้แก่ ความตรงต่อเวลา ความกตัญญู กตเวทิตะ การประหยัด
ความขยันหมั่นเพียร ความมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีเหตุผล ความมีสัจจะ ความ
เสียสละ

กลุ่มสมาคม-มูลนิธิ ได้แก่ ความรักงาน การเอาใจใส่ในหน้าที่ การรู้จักหน้าที่
การเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม

กลุ่มพนักงานจ้างคน ได้แก่ การยอมรับผลการกระทำของตนเอง การควบคุมตนเอง
ความร่วมมือกับคนอื่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมีสติสัมปชัญญะ

กลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ การตรงต่อเวลา ความอดทน การอุทิศตน ความขยัน
หมั่นเพียร ความมีเหตุผล ความละเอียดรอบคอบ ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย

ขมภู พึงธรรม (2526 : 5) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง
ลักษณะอันหนึ่งซึ่งบุคคลแสดงออกมาโดยการปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องการทำด้วยความถูกต้อง
ไม่ทอดทิ้ง มีความพากเพียรพยายาม มีความละเอียดรอบคอบ ใช้ความรู้และความสามารถ
อย่างเต็มที่ มีความปรารถนาที่จะให้หน้าที่ที่ปฏิบัติเป็นไปอย่างดีที่สุด จนเป็นที่เชื่อถือไว้ใจได้
และยอมรับความผิดหรือความชอบในผลงาน การปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วย

บุสดี จิระวัฒน์กิจ (2526 : 8) อธิบายว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การมี
ความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้สำเร็จตามความมุ่งหมายและปฏิบัติหน้าที่เต็มเวลาที่ได้รับ
มอบหมาย ยอมรับผลของการกระทำ พยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งก่อน
และสังคม มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญประโยชน์ สร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชน

วัลลภา จันทร์เพ็ญ (2526 : 40) ให้นิยามองค์ประกอบของความรับผิดชอบ
ว่าคือ การที่บุคคลรู้จักปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของครอบครัวและสังคม กล่าวเผชิญความ
จริง มุ่งมั่นในการทำงาน ตั้งใจทำงานให้สำเร็จโดยไม่ย่อท้ออุปสรรคทั้งปวง ตรงต่อ
เวลา ยึดมั่นในกฎ ระเบียบอย่างบังคับเป็นที่ไว้วางใจได้รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างเหมาะสม
และประหยัด นอกจากนี้ยังได้ให้นิยามปฏิบัติการจากความรับผิดชอบว่า คือ การที่บุคคล
แสดงพฤติกรรมออกมารวม ๆ กัน ด้วยการรู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกที่ดี
ของครอบครัว โรงเรียนและสังคม พร้อมทั้งปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อตกลงที่ได้ให้ไว้
กล่าวเผชิญความจริง ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไป ทั้งในค่านที่เป็นผลดีและผลเสีย มุ่งมั่น
ในการทำงาน ตั้งใจทำงานให้สำเร็จโดยไม่ย่อท้ออุปสรรคทั้งปวง ใช้จ่ายเงินอย่าง

เหมาะสม สนใจและเอาใจใส่ต่อการเรียน ตรงต่อเวลา และเป็นที่น่าสนใจ

กรมสามัญศึกษา (2526: 66, 68, 76, 84, 92) ให้ความหมายของความรับผิดชอบ
 ขอบว่า หมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุสำเร็จตามความมุ่ง
 หมาย ยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งแบ่ง
 ความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาออกเป็น

1. ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่า
 เรียนจนประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ด้วยความขยันหมั่นเพียร ออกหน้า เข้าห้องเรียน
 และส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่กำหนด เมื่อมีปัญหหรือไม่เข้าใจในบทเรียน
 ก็พยายามศึกษาค้นคว้า ชักถามอาจารย์ให้เข้าใจ เมื่อทำแบบฝึกหัดก็ยอมรับว่าทำผิด แล้ว
 พยายามแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องด้วยตนเองอยู่เสมอ มีผลการเรียนผ่านทุกวิชาในทุก
 ภาคเรียน

2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม
 ต่าง ๆ ของสถานศึกษา รักษาผลประโยชน์ เสียชีวิตชื่อเสียงของสถานศึกษา ช่วยกันรักษา
 ความสะอาดของสถานศึกษา ไม่ขีดเขียนโต๊ะเรียน ผนังห้องเรียน หอน้ำห้องส้วม แต่ง
 เครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อย ไม่ทะเลาะวิวาทกับโรงเรียนอื่น คอยตักเตือนเพื่อนนักเรียน
 ที่จะหลงผิดอันทำให้โรงเรียนเสียชื่อเสียง เมื่อโรงเรียนต้องการความร่วมมือหรือความ
 ช่วยเหลือก็เต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนตาม
 ความสนใจและความสามารถของตน เพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน เช่น เป็นนักกีฬา
 นักดนตรี นักแต่งคำขวัญ เรียงความ กลอน เพลง ฯลฯ

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนตั้งใจช่วยเหลืองาน
 ต่าง ๆ ภายในบ้าน เพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตน และรู้จัก
 แสดงความคิดเห็นและปฏิบัติตนเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาการ
 ที่สมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจกัน เมื่อมีปัญหาที่ปรึกษาและให้พ่อแม่รับทราบปัญหาของตนเอง
 ทุกเรื่อง ช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน ฯลฯ

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
 ของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนและสังคมอย่าง
 เต็มความสามารถ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้ความสนุก
 เพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม

เช่น ความสกปรก การรักษาสาธารณสุข ผู้ที่ร้ายต่อประเทศชาติ การจรรยา
การเสียภาษี และการรับบริการจากสถานบริการต่าง ๆ ของรัฐบาล

อาภรณ์ กาฬแก้ว (2526 : 10) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง
ความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว การยินดี
รับผิดชอบเมื่อมีความผิดพลาด เมื่อรับหน้าที่ใดมาแล้วไม่ทอดทิ้งแม้มีอุปสรรค

พรชัย รอดสมจิตร (2527 : 7-9) แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น

1. ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้
หรือประพฤติกฎปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1.1 ระวังรักษาสุขภาพและสามารถจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคได้อย่าง
เหมาะสม
- 1.2 ตั้งใจเล่าเรียนหมั่นหาความรู้ ขยันขันแข็ง และอดทนต่ออุปสรรค
- 1.3 ประพฤติตนเหมาะสม ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้และมีความสามารถควบคุม
ตนเองได้
- 1.4 มีความเชื่อมั่นในตนเอง พึ่งตนเอง ตรงต่อเวลา และมีลักษณะผู้นำ
- 1.5 ยอมรับการกระทำของตนเอง ตลอดจนรักษาสีห์ของตนเอง
- 1.6 มีความประหยัดและรอบคอบ

2. ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้
หรือประพฤติกฎปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่ ปฏิบัติตามระเบียบ
ของสังคมโดยรักษาสัมบัติส่วนรวม ให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม เมื่อเห็นสิ่งที่เป็น
อันตรายช่วยแก้ไขตามความสามารถ ช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่
พลเมืองดี มีความซื่อสัตย์

2.2 ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ เคารพเชื่อฟัง และ
ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลือภารกิจตามควรแก่โอกาส ไม่นำความเดือดร้อน
มาให้ ช่วยรักษาและเชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว

2.3 ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู-อาจารย์ ได้แก่
สนใจในบทเรียน เคารพเชื่อฟังครู ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับของโรงเรียน ช่วยเหลือ

ภารกิจตามควรแก่โอกาส ช่วยเหลืองานโรงเรียนตามความสามารถ ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน งดนมของใช้ในโรงเรียน ไม่ทำลายทรัพย์สินของโรงเรียน รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

2.4 ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อเพื่อน ไค้แก่ ช่วยตกเตือนและแนะนำเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด ช่วยเหลือเพื่อนตามความถูกต้องและเหมาะสม ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด ไม่เอาเปรียบเพื่อน ไม่รังแกซึ่งกันและกัน

พิชรา พันธุ์พัฒนกุล (2527 : 6-7) ชี้ให้เห็นถึงบทบาทต่าง ๆ ของบุคคลตามความรับผิดชอบ ดังนี้

1. บทบาทต่อตนเอง หมายถึง การแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อตนเองตามสถานภาพของตนเอง ไค้แก่

1.1 การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของตนด้วยตนเอง
1.2 ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
1.3 แยกเวลาในการทำงาน การเล่าเรียน การเล่น และอื่น ๆ อย่างเหมาะสม

1.4 รักษาสุขภาพของตนเองให้แข็งแรงสมบูรณ์
1.5 เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความก้าวหน้าของตนเอง
1.6 สนใจและศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
1.7 ประหยัดและเก็บออมเพื่ออนาคตของตนเอง
1.8 มีวินัยในตนเอง
1.9 ปรับตัวเข้ากับผู้อื่น

2. บทบาทต่อครอบครัว หมายถึง การแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อครอบครัว ตามสถานภาพของตน ไค้แก่

2.1 เคารพและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่
2.2 สุภาพอ่อนน้อมต่อพ่อแม่และผู้อาวุโส
2.3 เอาใจใส่ตกเตือนพี่น้องเมื่อทำผิด

2.4 เอาใจใส่คุณภาพ ความสุข ความทุกข์และให้ความช่วยเหลือสมาชิก
ในครอบครัว

2.5 แบ่งเบาภาระในการทำงานบ้าน

2.6 มีส่วนช่วยในการเพิ่มรายได้ของครอบครัว

2.7 ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของสมาชิกอื่น ๆ

3. บทบาทต่อสังคม หมายถึง การแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองที่มี
ต่อสถานศึกษา ชุมชน และประเทศชาติตามสถานการณ์ของตนเอง ได้แก่

3.1 ให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น

3.2 รักษาสาธารณสมบัติ

3.3 บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม

3.4 ปฏิบัติตามกฎหมายบังคับของโรงเรียน

3.5 รักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

3.6 สร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน

3.7 มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

3.8 ร่วมกิจกรรมและทำนุบำรุงศาสนา

3.9 ปฏิบัติตามกฎหมาย

3.10 สนับสนุนการปกครองประเทศและการอยู่ร่วมกันตามนโยบายของ

รัฐบาล

3.11 สอดส่องดูแลและความปลอดภัย

3.12 การดำรงไว้ซึ่งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

วิชา สังคมศึกษา (2527 : 5-6) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า
หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะทำงานและติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุง
แก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไป ทั้งในกรณีที่ตนเป็นผู้กระทำ และ
ผลเสียโดยแสดงออกในรูปการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความ
ความระมัดระวัง อย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ได้รับงานมา ینگักในบ้าน
ต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของคน ควบความเอาใจใส่ ซื่อสัตย์สุจริต อดทนต่ออุปสรรคไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น รู้จัก วางระบบงาน และป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบในการกระทำของคน หมายถึง การยอมรับผลการกระทำ ของคนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ผลักความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองแก่ผู้อื่น พร้อมทั้ง จะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ใคร่ครวญให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิด ผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีทำให้เกิดผลดีและกล้าเผชิญต่อความเป็นจริง

3. ความรับผิดชอบต่อนตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจาก อันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรงบังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของ กิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามสมควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสม และหมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จ

4. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึง การปฏิบัติกิจการของหมู่คณะ ครอบครัวยุ วัยเรียน และชุมชน อย่างเต็มกำลังความสามารถ ร่วมมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎหมาย งดเว้นการกระทำการอันเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม ดูแลทรัพย์สินสมบัติสาธารณะและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ส่วนรวม

วิเชียร ชูสงค์ (2527 : 6) อธิบายพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบว่า หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกถึงความมุ่งมั่นและตั้งใจของผู้บริหาร ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ที่มีอยู่ให้สำเร็จลุล่วงไปควบความผูกพัน หากเพียรและละเอียดรอบคอบ ตลอดจนยอมรับผล ของการกระทำที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็ผลในลักษณะใดก็ตาม

วิเชียร ชนชหัตถ์ (2527 : 9) อธิบายว่า ความรู้ดีรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะ ของบุคคลที่แสดงถึงความเอาใจใส่และรับเป็นภาระต่อนหน้าที่การงาน พยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุจุดหมายโดยไมย่อท้อต่ออุปสรรค

เกษณี สร้อยระย้า (2528 : 7) ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อนตนเอง และสังคมว่า หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือภารกิจของตนเองควบความเพียร ละเอียด รอบคอบโดยไม่ต้องอาศัยคำสั่งบังคับของผู้อื่น และความรู้ดีรับผิดชอบต่อส่วนรวม ละเว้น การกระทำใด ๆ ในทางที่จะไม่ให้เกิดผลเสียหายแก่ส่วนรวม

คณะอนุกรรมการ เพื่อพัฒนาคุณมีวิทยากรค่านิยม (2528 : 270,26-27) ตามประกาศสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่องแนวทางปฏิบัติค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ได้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐานเรื่องการพึ่งตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ไว้ดังนี้

1. ศึกษาหาความรู้ อยู่เป็นนิจ
2. พัฒนาตนเอง ให้มีความสามารถและความชำนาญ
3. ใช้ความรู้ความสามารถของตน ให้เต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น
4. มีความเข้มแข็ง อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและปัญหาที่บังปวง
5. ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
6. อดทน ท้าชอบ และแก้ปัญหาได้
7. ขวนขวายประกอบอาชีพสุจริตโดยไม่เลือกงาน
8. รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวม ต่อหน้าที่และภาระกระทำ
9. ปฏิบัติงานให้สำเร็จ เรียบร้อยไม่คั่งค้าง

ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อ หมายถึง การสำนึกในหน้าที่ของตนเอง และการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วง แนะนำการพูดถึงความรับผิดชอบต่อ เป็นการมีความสำนึกและการปฏิบัติหน้าที่ของตนทั้งที่เป็นภารกิจส่วนตัว ภารกิจที่ได้รับมอบหมาย และภารกิจทางสังคม โดยจะต้องกระทำจนบรรลุผลสำเร็จ ไม่หลีกเลี่ยงภาระที่ค้างคาว และยอมรับผลในการกระทำของตน

บุญยง จารุจิตร (2528 : 13) อธิบายว่า การมีความรับผิดชอบต่อ หมายถึง ลักษณะนิสัยและเจตคติของบุคคลซึ่ง เป็นเครื่องผลักดันให้ปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับฐานะทางสังคม ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จเรียบร้อยทันตามกำหนด โดยไม่ต้องมีการบังคับควบคุมจากผู้อื่น รวมทั้งแก้ไขงานที่ผิดพลาดให้ถูกต้อง

สันต์ชัย เหล่าสันติสุข (2528 : 7) ให้ความหมายความรับผิดชอบต่อ หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความถูกต้อง เพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบ ไม่ทอดทิ้ง เพื่อให้เกิดผลดีทั้งส่วนตัวและส่วนรวม และยอมรับผลอันเกิดจากการกระทำตามหน้าที่ของตน

สิวลี ทิริไล (2528 : 98-99) อธิบายว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลของการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเสนอพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบได้แก่

1. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว
3. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง
4. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับอุปสรรค
5. รู้จักหน้าที่และกระทำตนตามหน้าที่เป็นอย่างดี
6. มีความเพียรพยายาม
7. มีความละเอียดรอบคอบ
8. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
9. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งตนเองและสังคม
10. ตรงต่อเวลา
11. ยอมรับผลการกระทำของตน

สุโท เจริญสุข (2528 : 45) อธิบายว่า ความรับผิดชอบหมายถึง ความสามารถที่จะทำ จะแสดงออกมาเองให้เหมาะสมต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายในสังคมอันเป็นไปตามหลักเกณฑ์ กฎ ระเบียบ วินัย ฯลฯ

จีระศักดิ์ นาคเสวี (2529 : 8) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงและเกิดผลดี ด้วยความซื่อสัตย์และความละเอียดรอบคอบทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น และยอมรับความผิดพลาดหรือความสำเร็จจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน

นางเยาว์ พึ่งพา (2529 : 4) อธิบายความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ และความละเอียดรอบคอบ ใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ มีความพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นไปอีกและมีความตรงต่อเวลา

คุณฎี พรชัยปรง (2529 : 5-6) ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานว่า หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมา ด้วยการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนในตำแหน่ง ๆ ดังนี้

1. ความเอาใจใส่ในการทำงาน หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงการปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจจริง ที่จะทำงานในหน้าที่ของตนหรืองานที่ตนได้รับมอบหมายให้เสร็จเรียบร้อย ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยงและหาทางบงกชกันไม่ให้เกิดความบกพร่องเสียหายในงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความเพียรพยายาม หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความอดทนไม่ย่อท้อต่อการทำงาน เมื่อเกิดมีปัญหาหรืออุปสรรคในการทำงานซึ่งเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องรับผิดชอบนั้น จะต้องพยายามแก้ไข้ปัญหา และอุปสรรคนั้นด้วยตนเอง อย่างสุดความสามารถ

3. ความละเอียดรอบคอบ หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรู้จักคิดใคร่ครวญในงานที่จะทำ เพื่อให้ถูกต้องและสมบูรณ์ รู้จักคิดก่อนทำว่างานนั้นมีผลเสียอย่างไร และเมื่อทำงานเสร็จแล้วต้องตรวจทานว่าถูกต้องเรียบร้อยดีหรือยัง

4. การตรงต่อเวลา หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการทำงานให้เสร็จทันเวลาที่กำหนด รู้จักรักษาเวลาตามนัด และรู้จักเวลาไหนควรทำอะไร

5. การยอมรับผลการกระทำของตน หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำไป ไม่ว่าจะผลของงานนั้นจะออกมาดีหรือไม่ก็ก็ตาม

6. การปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว ถ้าไม่ก็ก็ต้องพยายามแก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้น

ประภัสสร ไชยชนะใหญ่ (2529 : 6-7) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความสนใจความตั้งใจที่จะทำงาน และติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในตำแหน่งที่เป็นผลดีและผลเสีย โดยแสดงออกในรูปการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวัง จนบรรลุผลสำเร็จตามที่ได้รับมอบหมาย ความรับผิดชอบพิจารณาในตำแหน่งต่าง ๆ คือ

ความรับผิดชอบต่อนตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ จักหา เครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสม และหมั่นฝึกมาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรคไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงการงานของตนให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่องเสียหายในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

พรรัตน์ แกนทอง (2529 : 5, 24-25) อธิบายความรับผิดชอบต่อชุมชนว่า หมายถึง ความคิดและความรู้สึกที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อชุมชน ด้วยความเต็มใจ และมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญและความรับผิดชอบต่อชุมชนเป็นอย่างดี ให้ความช่วยเหลือในกิจการของชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. การปฏิบัติตนตามระเบียบข้อบังคับของชุมชน เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายแบบแผน คำสั่ง คำหักเคียน เป็นต้น
  2. ช่วยกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม เช่น คอยดูแลสาธารณสมบัติ เป็นต้น
  3. การให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวมโดยร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ที่ตนอยู่ เช่น ช่วยเก็บกวาดขยะในโรงเรียน
  4. ช่วยแก้ไขและป้องกันสิ่งที่จะเป็นอันตรายแก่ชุมชน โดยสอดส่องและป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ที่จะเกิดแก่ชุมชน เช่น ไฟไหม้ โจรผู้ร้าย ยาเสพติด
  5. ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม เช่น ให้ความช่วยเหลือเมื่อมีผู้ประสบอัคคีภัย
  6. ไม่ละเลยหน้าที่พลเมืองดี เช่น เก็บเงินได้ก็พยายามหาทางคืนเจ้าของ เป็นต้น
- ประเภทของความรับผิดชอบ ได้แก่

1. ความรับผิดชอบต่อนตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงตนให้อยู่ในสถานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักว่าอะไรถูกอะไรผิด ยอมรับผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในตนเองย่อมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่า สิ่งที่จะกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

2. ความรับผิดชอบต่องาน หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้อง และมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกเน้นเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็กจนถึงสังคมขนาดใหญ่

พิชรา บุญลาโภ (2529 : 11) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะทำงานและติดตามผลงานที่ไ้ทำไปแล้วเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปทั้งในคำที่เป็นผลดี และผลเสีย โดยแสดงออกในรูปการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ไ้รับงานมา ซึ่งวัดในคำต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรคไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมายถึง การยอมรับผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่บิดพลิ้วความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองแก่ผู้อื่น พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ผลดียิ่งขึ้น ไ้ใคร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีทำให้เกิดผลดี และกล้าเผชิญต่อความจริง

รัตนา ศรีเหรัญ (2529 : 7) อธิบายความรับผิดชอบว่า หมายถึง ลักษณะที่บุคคลแสดงออกมาโดยการปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วยความผูกพันต่อเนื่องไม่ทอดทิ้ง มีความพากเพียรพยายาม มีความตั้งใจที่จะใช้ความรู้ และความสามารถอย่างเต็มที่ปรารถนาที่จะให้หน้าที่ที่ปฏิบัติเป็นไปอย่างดีที่สุด จนเป็นที่เชื่อถือได้ พยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นไปอีก และยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

วิภา พงษ์พิจิตร (2529 : 11) ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง ลักษณะหนึ่งของบุคคลที่แสดงถึง ความเอาใจใส่และรับเป็นภาระต่อน้าที่การงาน พยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

อุไร ศุภยเกษม (2529 : 10) อธิบายความรับผิดชอบว่า หมายถึงความตั้งใจที่จะทำงาน หรือการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ซынหมั่นเพียรอดทน ตลอดจนอุปสรรคไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้ง หรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงให้ดีขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่อง เล็ดลอดเสียในงานที่ตนรับผิดชอบ

ความหมายของความรับผิดชอบที่ใช้ในต่างประเทศ มีหลายความหมายดังต่อไปนี้

บราวเน (Browne and Cohn 1958 : 58) ได้สรุปลักษณะของความรับผิดชอบไว้ว่า มีความไวใจได้ มีความคิดริเริ่ม ความไม่ทอดลยต่ออุปสรรคทำงานแข็งขัน มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความปรารถนาที่จะทำให้อีกกว่าเดิม ผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน คือผู้ที่มีความสามารถปฏิบัติหน้าที่สำเร็จลุล่วงไป ตามเป้าหมาย มีความซื่อสัตย์ สุจริต และตรงเวลา

ฟังก์ และแวกแนลส์ (Funk and Wagnalls 1961 : 1073) อธิบายว่า ความรู้สึกรับผิดชอบ คือความคาดคะเนว่าตนจะสามารถรับผิดชอบได้มากน้อยเพียงไร ความรับผิดชอบเป็นการ แสดงออกถึงการ รับผิดชอบและรับชอบในการกระทำของตน มีความซื่อสัตย์ ไวใจได้ สามารถจัดการเงินและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งยังหมายถึงความสามารถในการสนองตอบต่อหน้าที่หรือข้อตกลงที่ตั้งใจไว้ตามอุดมคติ กฎของศีลธรรม และหลักฐานอีกด้วย ต่อมาฟังก์และแวกแนลส์ (Funk and Wagnalls 1969 : 9) ได้อธิบายความรับผิดชอบทางสังคมว่า หมายถึง สถานการณ์ทางบุคลิกภาพที่บุคคลสามารถปฏิบัติตามกฎของศีลธรรมหรือหลักธรรมอันเหมาะสมเกี่ยวกับการแสดงออกในการกระทำของตนในทางที่ควรกระทำ อาจจะเป็นสิ่งใหม่หรือสิ่งที่คล้ายคลึงกันที่แบ่งแยกโดยจริยธรรม ศีลธรรม คุณค่าและความรับผิดชอบทางสังคมทั้งนี้ เป็นสิ่งที่มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างความรู้สึกกับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการทำความดี

เชสเทอร์ (Chester 1962 : 102) กล่าวว่าความรับผิดชอบหมายถึงสภาพทางอารมณ์ของบุคคลที่มีความรู้สึกเสียใจ ไม่พอใจเมื่อไม่ได้ในสิ่งที่อันควรหรือมิได้ละเว้นสิ่งที่ควรละเว้น เป็นความรู้สึกด้วยตนเองว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดควรในเชิงศีลธรรม และคุณธรรมตามสภาพที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่ ผู้นำที่ที่ยอมรับรับผิดชอบเมื่อพลาด และเต็มใจรับคำตำหนิ ขณะเดียวกันเมื่อได้รับหน้าที่ใดมาแล้วจะบากบั่น หน้าที่อย่างดีที่สุดโดยไม่ทอดทิ้งแม้จะมีอุปสรรคนานาประการมาเกี่ยวข้อง

แคทเทล (Cattell 1963 : 128) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในการรับผิดชอบสูงไว้ว่า คือบุคคลที่รับผิดชอบในหน้าที่ มีความบากบั่นพากเพียร ถอดกัศรึ บิคมั่นในกฎเกณฑ์ ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่ำ คือคนที่ถือความสะดวกเป็นเกณฑ์ มักหลีกเลี่ยงข้อบังคับ

กอร์ดอน (Gordon 1963 : 3) อธิบายลักษณะความรับผิดชอบ ได้แก่ ลักษณะพฤติกรรมที่มีความเพียรพยายามและตั้งใจปฏิบัติงาน จดจ่อกับงานที่ได้รับมอบหมาย จนสำเร็จ หรือมุ่งมั่นในงานที่กระทำ แม้จะมีอุปสรรค เป็นคนที่ไวใจได้ เป็นที่พึ่งพาอาศัยได้ รับผิดชอบงานอย่างจริงจัง

ในการแปลผลคะแนนที่ได้จากการใช้แบบวัดกอร์ดอน เพอซันอล โปรไฟล์ (Gordon Personal Profiles) ของลีโอนาร์ต วี กอร์ดอน (Leonard v. Gordon) (Manual of Gordon Personal Profiles 1963 : 3) อธิบายลักษณะบุคลิกภาพตามความรับผิดชอบ ถ้าได้คะแนนสูงหมายถึง บุคคลที่มีความพากเพียร ตั้งใจรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจัง สามารถทำงานได้สำเร็จดูแสงเสมอ ไม่ย่อท้อในการทำงานแม้มีอุปสรรค มีนิสัยการทำงานที่ดี สามารถดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ได้เสมอ เป็นบุคคลที่เชื่อถือได้ ถ้าได้คะแนนระดับปานกลาง หมายถึง บุคคลที่มีพฤติกรรมช่างค้นพอสมควร ถ้าได้คะแนนต่ำในค่านี้นี้ หมายถึงบุคคลที่ไม่มีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจัง หรือชอบหนีงาน ไม่สามารถทำงานสำเร็จบ่อยครั้ง ไม่สนใจในงานที่ทำ เป็นบุคคลที่ไม่ได้รับความเชื่อถือ

ยูจีน อี เจนนิ่ง (Eugene E. Jennings 1964 : 388) อธิบายความรับผิดชอบว่า หมายถึง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการวางแผนการกำหนดนโยบาย การวินิจฉัยสั่งการในกิจการสำคัญ รับผิดชอบในองค์การ ติดต่อกับบุคคลภายนอกองค์การ เรื่องสำคัญ ๆ ผู้นำเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูงสุดขององค์การหรือในงานที่ปฏิบัติอยู่

ฟลิปโป (Flippo 1966 : 122) ได้สรุปความหมายของความรับผิดชอบว่าเป็นความผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ และความสำเร้จนี้เกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

ลอว์ซี (Lawshe 1966 : 143) กล่าวถึงความรับผิดชอบว่า เท่ากับเป็นการค้นหาอุปนิสัย อารมณ์ของบุคคลที่มีความรอบคอบ รับผิดชอบ และเป็นที่น่าพอใจได้มากน้อยเพียงใด

สมิทซ์ (Smith 1968 : 426) ได้ให้คำจำกัดความของความรับผิดชอบของบุคคลไว้ว่า ความรับผิดชอบเป็นแนวโน้มของบุคคลที่จะรู้สึกหรือกระทำต่อสถานการณ์หรือบุคคลที่ไ้รับมอบหมาย

กอท (Gough 1969 : 10) อธิบายลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่ามีอารมณ์ที่มั่นคง มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ถ้าไ้คะแนนสูง แสดงว่าเป็นคนที่ชอบวางแผนก่อนลงมือทำงาน มีความรับผิดชอบในงาน มีความคิดก้าวหน้า มีความสามารถ มีความเป็นอิสระทั้งตนเองไ้ ชอบคิด มีประสิทธิภาพ ใ้ตนไ้ช่วยคนอื่นเวลา โดยเฉพาะในเรื่องของศีลธรรม จรรยา และมีลักษณะท่าทางที่สง่างาม ถ้าไ้คะแนนต่ำ แสดงว่าเป็นคนที่ยังไม่พัฒนาทางด้านวิชาการ เจ้าอารมณ์ ใ้เกียจ เชื่องช้า มีความคิดที่เปลี่ยนแปลงง่าย ไม่น่าเชื่อถือ มีความคิดที่ลำเอียงใ้ร้อน ไม่สามารถควบคุมตนเองไ้

แซนฟอร์ด (Sanford 1970 : 65) อธิบายบุคคลที่มีความรับผิดชอบสูงว่า จะสามารถปฏิบัติหน้าที่การงานหน้าที่ทางสังคม หน้าที่อันพึงปฏิบัติของตนเอง ต่อบิดามารดา ต่อญาติพี่น้อง ต่อบุคคลทั่วไป ต่อประเทศชาติ อย่างที่ใ้สุก และใ้เต็มความสามารถ ความรับผิดชอบเป็นลักษณะหนึ่งของมนุษย์ที่ใ้สามารถพัฒนาไ้

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good 1973 : 295) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมว่า หมายถึง คุณธรรมซึ่งเป็นความคิดรวบยอดในความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดีอันเป็นเครื่องเหนี่ยงรั้งควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นว่าอะไร เป็นสิ่งพึงปรารถนาของคนกลุ่มใ้ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดลอมมากระตุ้น

ความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบด้วยคุณธรรมด้านต่าง ๆ 10 ด้าน ตามที่
สถาบันระหว่างชาติ สำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก (อ้างจาก สุทิน ฉินโฉม 2516 :8-9)
ได้วิเคราะห์ไว้ คือ

1. คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์
2. คุณธรรมเกี่ยวกับตนเอง
3. คุณธรรมเกี่ยวกับศาสนา
4. คุณธรรมเกี่ยวกับการเรียน
5. คุณธรรมเกี่ยวกับชุมชน
6. คุณธรรมเกี่ยวกับครอบครัว
7. คุณธรรมเกี่ยวกับผู้อื่น
8. คุณธรรมเกี่ยวกับมนุษยธรรม
9. คุณธรรมเกี่ยวกับอำนาจ กฎข้อบังคับ
10. คุณธรรมเกี่ยวกับประเทศชาติ ชามประเพณี

จากตารางแสดงความคิดของพฤติกรรมที่ต้องการให้มีในนักเรียนของกรมสามัญศึกษา
ทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย รวบรวมโดยหน่วยศึกษานิเทศก์ กรม
สามัญศึกษา ปีการศึกษา 2528 ได้พฤติกรรมดังนี้

1. ทำงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ (ด้วยความรับผิดชอบ)
2. ทำงานด้วยความละเอียดรอบคอบ และด้วยความสะอาด ประณีต เรียบร้อย
3. ชยัน ออกทน มุมานะ ที่จะทำงานให้สำเร็จ แสดงความกระตือรือร้นที่จะทำ
งาน ไม่ทำบ้างหยุดบ้าง ไม่ท้อรองหรือดลัดวันประกันพรุ่งในการทำงาน
4. ช่วยทำงานบ้าน เช่น กวาดถูบ้าน ซักเสื้อผ้า ล้างจาน กรอกน้ำ กูแลน้อง
เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ รกน้ำต้นไม้ ฯลฯ
5. ทักแปลงการทำงานให้เหมาะสม รวดเร็วขึ้น
6. ตรงต่อเวลา เข้าห้องเรียนหรือมาปฏิบัติงานตรงต่อเวลา
7. เก็บหอมรอมริบ ออกออม และใช้จ่ายอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์
8. มีความประพฤติเรียบร้อย พุคจาไพเราะอ่อนหวาน สุภาพอ่อนโยน มีสัมมา
คาราวะต่อผู้ใหญ่

9. มีระเบียบวินัยในการทำงาน ไม่หงวนเล่น ไม่หยอกล้อกัน ไม่เล่นไปทำไป ไม่พูดคุยกัน ไม่ส่งเสียงดัง ไม่ก่อความวุ่นวายขณะทำงาน
10. อ่าน - เขียนหนังสือ ทบทวนบทเรียนที่เรียนมา และเตรียมที่จะเรียนในวันรุ่งขึ้น
11. เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือ พ่อ แม่ ครู เพื่อนร่วมงาน เช่น ช่วยซื้อของให้ ช่วยลบกระดานคำ ช่วยหยิบเครื่องมืออุปกรณ์ให้ ช่วยทำงาน ให้ยืมเครื่องมือ เครื่องใช้
12. มีความสามัคคีในหมู่คณะในการทำงานร่วมกัน
13. เชื่อฟังคำสั่งของผู้ใหญ่ ทำงานตามคำสั่ง
14. มีทัศนคติที่ดีต่องานอาชีพ เห็นคุณค่าความสำคัญของงาน ภูมิใจในการทำงาน รักการทำงาน ไม่ละอายหรือเกรงกลัวในการที่จะทำการประกอบอาชีพ
15. ทำงานในหน้าที่อย่างสม่ำเสมอโดยไม่ต้องเตือนหรือไม่ต้องคอยควบคุมเมื่อมอบหมายให้ไปแล้ว
16. ช่วยเหลือตัวเองได้ รับผิดชอบตนเองได้ เช่น ซักเสื้อผ้าของตนเอง อาบน้ำเอง ทำงานของตัวเอง
17. มีความมั่นใจและเชื่อมั่นในตนเองในงานที่ทำ ถ้าพูด ถ้าทำ ถ้าแสดงออก กล้ายอมรับผิดเมื่อทำผิด
18. จัดลำดับขั้นตอนการทำงานได้
19. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
20. ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เช่น อ่านหนังสือ ทำงานทำ ปลูกต้นไม้ เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ
21. ทำงาน การบ้าน แบบฝึกหัด ด้วยตนเองส่งทุกครั้ง
22. ทำงานเสร็จทันเวลา ส่งงาน การบ้านตามกำหนดเวลา
23. ให้ความร่วมมือในการทำงาน/ ทำกิจกรรมของกลุ่มหรือของส่วนรวม
24. แบ่งงานกันทำทุกคนในกลุ่ม ไม่เกี่ยงกันทำงาน ไม่เอาเปรียบผู้อื่นในการทำงาน
25. ทำงานด้วยความคล่องแคล่ว รวดเร็ว และว่องไว

26. จัดแบ่งเวลาสำหรับปฏิบัติงานหรือทำตารางเวลาการทำงานของตน
27. ช่วยผู้ปกครองในการประกอบอาชีพหรือทำงานหารายได้พิเศษช่วยเหลือครอบครัว เช่น ขายของ ส่งของ เก็บเงิน ห่านา เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ฯลฯ
28. ช่วยทำความสะอาดบริเวณโรงเรียน ห้องเรียน ห้องฝึกงาน โต๊ะเก้าอี้ และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ
29. ทำงานอย่างมีระบบ ตามลำดับขั้นตอน รู้ว่าอะไรควรทำก่อนทำหลัง
30. จัดบ้าน/ห้องเรียน และเก็บสิ่งของอุปกรณ์ เครื่องใช้ ให้เป็นระเบียบและสวยงาม
31. หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้ อ่านหนังสือเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่เรียนไปในชั้นเรียน
32. ทำงานอย่างมีสติสัมปชัญญะ ใช้เหตุผล ไตร่ตรองก่อนทำ
33. ไม่เลือกงาน ไม่หลีกเลี่ยงหรือหลบงาน ไม่นิ่งงาน
34. พังเวลาครูพูด อธิบาย หรือทำให้ดู
35. หมั่นหาประสบการณ์นอกโรงเรียนเพิ่มเติม เช่น ไปฝึกงาน สังเกตการทำงานของคนใกล้เคียง เพื่อนนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน การเรียนของตน
36. ใช้เทคนิควิธีการใหม่ ๆ ในการทำงาน
37. นำความรู้ที่ได้เรียนมาไปคิดแปลงทำให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน/ที่บ้าน เช่น ทำอาหาร ประชุมเสียด้า เก็บสายไฟ ฯลฯ
38. หมั่นซักถามครู ผู้รู้ ถึงหลักวิธีการทำงานเพื่อให้เข้าใจก่อนที่จะนำมาทดลองปฏิบัติเอง
39. ช่วยดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมไม่ให้เสียหาย
40. รับผิดชอบเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ช่วยทำความสะอาดและเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อยทุกครั้ง
41. คิดแปลงวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุในท้องถิ่นมาทำให้เกิดประโยชน์
42. ปฏิบัติตามคำสั่ง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้
43. หมั่นฝึกปฏิบัติด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอทั้งที่โรงเรียน ที่บ้าน และที่อื่น
44. ประดิษฐ์สิ่งของบางอย่างใช้เองได้

45. ทักแปลงเลือกใช้วัสดุ สิ่งของ เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้
เหมาะสมกับงาน
46. ใช้และเก็บรักษาอุปกรณ์ให้ถูกวิธี
47. ไม่เที่ยวกลางคืน
48. มีความพร้อมเพรียงในการทำงาน
49. เข้าย้ายผู้อื่นได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์
50. ปรับปรุงแก้ไขงานให้ดีขึ้น
51. ยอมรับฟังความคิดเห็น คำวิจารณ์ ข้อตำหนิตามของผู้อื่นแล้วนำมาแก้ไข
52. แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้
53. ขึ้นเข้าเป็นประจำตรงเวลา
54. ร่วมแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม
55. ระมัดระวังและคำนึงถึงความปลอดภัยในการทำงานร่วมกัน
56. วางแผนการทำงานร่วมกัน ประสานงานกัน
57. รู้จักการให้ะภัยกัน
58. ทำบันทึกเวลาปฏิบัติงานของตนเอง
59. ซ่อมแซมสิ่งของหรืออุปกรณ์เครื่องใช้ในงานบางอย่างที่ชำรุดให้ใช้ได้
60. ทักแปลงของเก่าหรือของใช้แล้วให้ใช้ใ้คนอื่น หรือนำไปขึ้น
61. ติดตามผลงานที่ตนทำ
62. ทำบัญชีรับจ่ายของตนเอง
63. เคารพสิทธิของผู้อื่น
64. ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กที่เล็กกว่า

จากการศึกษานำร่อง รวบรวมพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงความรับผิดชอบของ
นิสิตจากความคิดเห็นของนิสิตตัวแทนคณะ ๆ ละ 2 คน ภาคปลายปีการศึกษา 2528 ได้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง ได้แก่
  - 1.1 หากความก้าวหน้าให้แก่ตนเอง
  - 1.2 มีความซื่อสัตย์สุจริต ไว้วางใจได้
  - 1.3 มีความตรงต่อเวลา
  - 1.4 มีความเชื่อมั่นในตนเอง

- 1.5 ความเป็นตัวของตัวเอง
  - 1.6 มีวินัยในตนเอง
  - 1.7 มีความสามารถในการควบคุมตนเองได้
  - 1.8 ยึดมั่นในกฎเกณฑ์
  - 1.9 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
  - 1.10 รักษาสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
  - 1.11 พึ่งตนเองได้
  - 1.12 เป็นคนมีเหตุผล
  - 1.13 ปฏิบัติตามระเบียบด้วยความเคร่งครัด
  - 1.14 ปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยไม่ต้องมีการบังคับ
  - 1.15 ระวังรักษาสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์
  - 1.16 จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับตน
  - 1.17 ประพฤติตนให้เหมาะสม
  - 1.18 ปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้
  - 1.19 รู้จักประมาณในการใช้จ่ายและประหยัด
  - 1.20 มีอารมณ์มั่นคง
2. ความรับผิดชอบต่อการศึกษาเล่าเรียน ไ้แก่
    - 2.1 ฝึกฝนหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
    - 2.2 มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพ
    - 2.3 ฝึกฝนตนเองในค่านิยมคุณธรรมต่าง ๆ
    - 2.4 ไม่หนีเรียนในชั่วโมงเรียน
    - 2.5 เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของอาจารย์
    - 2.6 ตั้งใจเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ
    - 2.7 เข้าห้องเรียนในทุกรายวิชา
    - 2.8 ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงทันเวลา
    - 2.9 ซักถามปัญหาที่ไม่เข้าใจ
    - 2.10 ค้นคว้าเพิ่มเติมอยู่เสมอ
    - 2.11 ทำข้อสอบด้วยความสามารถของตน

- 2.12 แก้วไขแบบปีกหัดที่ติด
  - 2.13 มีผลการเรียนผ่านทุกรายวิชา
  - 2.14 รู้จักใช้สติแยกแยะสิ่งที่เรียนได้
  - 2.15 เรียนโดยไม่ท่องมีใจบังคับ
3. ความรับผิดชอบหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ใ้แก่
    - 3.1 ทำงานให้เสร็จตามที่ได้รับมอบหมาย
    - 3.2 ไม่ละเลยทอดทิ้งงาน
    - 3.3 เอาใจใส่ในงานที่ทำ
    - 3.4 ป้องกันไม่ให้เกิดความบกพร่อง
    - 3.5 หาทางในงานก้าวหน้า
    - 3.6 ถ้าวางงานที่ได้รับมีความสำคัญ
    - 3.7 ปฏิบัติตามระเบียบของงานนั้น ๆ
    - 3.8 ไม่มอบงานให้ผู้อื่นทำแทน
    - 3.9 ตั้งใจทำงาน
    - 3.10 ทำงานด้วยความระมัดระวัง
    - 3.11 ทำงานด้วยความซบั้น
    - 3.12 สามารถรอบรู้ในงาน
    - 3.13 ขากนั้นไม่ขอทอดอุประรค
    - 3.14 มีความอดทน
    - 3.15 วางแผนก่อนลงมือทำงาน
    - 3.16 รับผิดชอบภาระหน้าที่การงาน
    - 3.17 ทำหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ
    - 3.18 มีความกระตือรือร้นในการทำงาน
    - 3.19 กล้าตัดสินใจ
    - 3.20 เตรียมแก้ปัญหาล่วงหน้า
    - 3.21 ใจเเหตุผลในการทำงาน
    - 3.22 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

- 3.23 มีนิสัยการทำงานที่ดี
  - 3.24 ไม่ก้าวร้าวงานของผู้อื่น
  - 3.25 สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้
4. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไค้แก่
    - 4.1 ไท้ตรงก่อนทำ
    - 4.2 ปฏิบัติแต่สิ่งที่ไม่ให้เกิดผลดี
    - 4.3 ยอมรับผลการกระทำของตน
    - 4.4 ทิศตามงานที่ไค้ทำไปแล้ว
    - 4.5 ปรับปรุงแก้ไขงานที่ทำ
    - 4.6 กล้าเผชิญต่อความจริง
    - 4.7 รับประกันความเสียหาย
    - 4.8 ทำผลงานอันมีคุณภาพ
    - 4.9 แสดงผลงานให้ผู้อื่นทราบ
    - 4.10 ไม่ปกปิดความรับผิดชอบให้ผู้อื่น
    - 4.11 พร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข
    - 4.12 สำนึกในการกระทำของตน
    - 4.13 ละอายต่อการกระทำผิด
    - 4.14 รู้จักกาลเทศะ
    - 4.15 มีความยุติธรรมในการตัดสินใจ
  5. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ไค้แก่
    - 5.1 ทำตามที่มีคามารถาไหว้วาน
    - 5.2 ช่วยเหลืองานครอบครัว
    - 5.3 เอาใจใส่ดูแลบุคคลในครอบครัว
    - 5.4 เคารพเชื่อฟังบิดามารดา
    - 5.5 ช่วยเหลือภารกิจตามโอกาส
    - 5.6 ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว
    - 5.7 รักษาเชิษฐ ชื่อเสียงวงศ์ตระกูล

- 5.8 รู้จักแสดงความคิดเห็นในครอบครัว
  - 5.9 ช่วยแก้ปัญหาที่น้องไม่เข้าใจกัน
  - 5.10 ปรึกษาปัญหากับบิดามารดา
  - 5.11 ประหยัดค่าใช้จ่ายในบ้าน
  - 5.12 ไม่นิ่งดูกาย
6. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ใกล้กัน
    - 6.1 ช่วยตักเตือนเมื่อเพื่อนทำผิด
    - 6.2 แนะนำให้เพื่อนทำดี
    - 6.3 ช่วยเหลือเพื่อนตามโอกาส
    - 6.4 ช่วยเหลือเพื่อนในทางที่ถูก
    - 6.5 ให้อภัยในความผิดของเพื่อน
    - 6.6 พுகจากวความไพเราะ
    - 6.7 ไม่เอาเปรียบเพื่อน
    - 6.8 มีความรักและจริงใจต่อเพื่อน
    - 6.9 ช่วยแก้ปัญหาที่เพื่อนไม่เข้าใจกัน
  7. ความรับผิดชอบต่อมหาวิทยาลัย ใกล้กัน
    - 7.1 รักษาชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย
    - 7.2 ร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย
    - 7.3 ช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย
    - 7.4 ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ
    - 7.5 รักษาความสะอาดบริเวณมหาวิทยาลัย
    - 7.6 มีทัศนคติที่ดีต่อมหาวิทยาลัย
    - 7.7 มีความภูมิใจในมหาวิทยาลัย
    - 7.8 ไม่ทะเลาะวิวาทกันในมหาวิทยาลัย

8. ความรับผิดชอบต่อสังคม ไ้แก่
  - 8.1 ช่วยเหลืองานส่วนรวม
  - 8.2 ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น
  - 8.3 ปฏิบัติตามกฎหมาย
  - 8.4 สนใจความเป็นอยู่ของตนในสังคม
  - 8.5 คุณ德ของส่วนรวม
  - 8.6 ไม่คำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน
  - 8.7 ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น
  - 8.8 ไม่ละทิ้งหน้าที่พลเมืองดี
  - 8.9 สอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นภัย
  - 8.10 ช่วยคิดและแก้ปัญหาของสังคม
  - 8.11 ไม่ประหลาดทัศนคติแย้งกับสังคม
  - 8.12 สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคม
  - 8.13 งดการทำที่เป็นภัยต่อสังคม
  - 8.14 ชักชวนคนอื่นพัฒนาสังคม

จากความหมายของความรับผิดชอบดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยรวบรวมและสรุปความหมายของความรับผิดชอบออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ 2 ลักษณะ คือ

1. ความรับผิดชอบต่อส่วนตน ไ้แก่
  - 1.1 ความรับผิดชอบต่อตนเอง
  - 1.2 ความรับผิดชอบต่อการศึกษาเล่าเรียน
  - 1.3 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย
  - 1.4 ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง
2. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ไ้แก่
  - 2.1 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว
  - 2.2 ความรับผิดชอบต่อเพื่อน
  - 2.3 ความรับผิดชอบต่อมหาวิทยาลัย
  - 2.4 ความรับผิดชอบต่อสังคม

ทั้งมีรายละเอียดของพฤติกรรม หรือลักษณะที่แสดงถึงความรับผิดชอบทั้งนี้
ความรับผิดชอบต่อตนเอง มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดง ดังนี้

1. ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนในฐานะเป็นนิสิต
2. รู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะ
3. มีความตรงต่อเวลา
4. รักษาชื่อเสียง เกียรติยศของตนเอง
5. รู้จักแบ่งเวลาในการทำงาน
6. ยอมรับในข้อดีและข้อบกพร่องของตนเอง
7. มีระเบียบวินัยในตนเอง
8. สร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่ตนเอง
9. สร้างความก้าวหน้าให้แก่ตนเอง
10. มีการวางแผนในการดำเนินชีวิต
11. รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของตนเอง
12. รู้จักป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากโรคภัยและอันตรายต่าง ๆ
13. จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับตนเอง
14. มีการวางแผนการใช้จ่ายส่วนตัว
15. รักษาสิทธิของตนเมื่อมีผู้มาละเมิด
16. ศึกษาแนวทางในการประกอบอาชีพ

ความรับผิดชอบต่อการศึกษาเล่าเรียน มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงดังนี้

1. เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยอย่างมีจุดหมาย
2. ปฏิบัติตามตารางเรียนและตารางการทำงาน
3. ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม
4. เอาใจใส่บทเรียน
5. ลงทะเบียนวิชาเลือกที่มีประโยชน์ต่อวิชาชีพ
6. เข้าใจระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัย
7. เข้าเรียนตามเวลาที่กำหนด
8. ติดตามบทเรียนเมื่อขาดเรียน

9. มีอุปการณ์การเรียนพร้อม
10. เตรียมบทเรียนตามที่อาจารย์มอบหมาย
11. ตั้งใจเรียนและร่วมกิจกรรมการเรียน
12. ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามกำหนดเวลา
13. มีการเตรียมตัวสอบ
14. ประพฤติตามระเบียบกฎเกณฑ์ในการสอบ
15. มีความมุ่งมั่นต่อการเรียนทุกรายวิชา
16. ปรับปรุงผลการเรียนให้โดยผลดียิ่งขึ้น
17. มีความมุ่งหวังที่จะศึกษาคือในระดับที่สูงขึ้นไปอีก
18. ปึกหรือคู่มือที่เกี่ยวข้องกับวิชาของตนเอง
19. พยายามสร้างความสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นเชิงวิชาการ

ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่
แสดงดังนี้

1. ทำงานที่ได้รับมอบหมายโดยไม่ต้องเตือนหรือควบคุม
2. ทำงานอย่างเต็มความสามารถ
3. ศึกษาทำความเข้าใจกับงานที่ได้รับมอบหมาย
4. มีการกำหนดเป้าหมายในการทำงาน
5. ถือว่างานที่ได้รับมอบหมายมีความสำคัญ
6. ปฏิบัติตามกฎระเบียบของงานที่กำหนดไว้
7. มีการวางแผนก่อนลงมือทำงาน
8. ดำเนินงานตามแผน
9. นำเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับงาน
10. หาทางป้องกันไม่ให้เกิดความบกพร่องในงาน
11. ทำงานอย่างประณีตด้วยความละเอียดรอบคอบ
12. ไม่หลีกเลี่ยงงานที่ได้รับมอบหมาย
13. ไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนตัดสินใจ
14. พยายามแก้ไขปัญหานหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น

15. ให้ความร่วมมือกับหมู่คณะในการทำงาน
16. มีการพิจารณาปรับปรุงงานที่ทำ
17. ติดตามประเมินผลงานที่ได้รับมอบหมาย
18. มีความตรงต่อเวลาในการทำงาน

ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงดังนี้

1. สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้
2. กล้าเผชิญต่อความจริงที่เกิดขึ้น
3. ยอมรับในผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย
4. รักษาความรับผิดชอบที่ให้ไว้กับผู้อื่น
5. มีการติดตามประเมินผลการกระทำของตน
6. คิดหรือกระทำการใด ๆ โดยปราศจากความลำเอียง

ความรับผิดชอบต่อครอบครัว มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงดังนี้

1. ประพฤติตนตามข้อตกลงของครอบครัว
2. เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนที่มีเหตุผลของผู้ปกครอง
3. ดูแลเอาใจใส่สมาชิกทุกคนในครอบครัวเมื่อเจ็บป่วยหรือประสบอันตราย
4. เปิดเผยปัญหาของตนให้ผู้ปกครองทราบ
5. มีความสุภาพอ่อนโยนกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว
6. มีความกลมเกลียวกับพี่น้อง
7. ให้ความสำคัญต่อการพักผ่อนร่วมกันกับครอบครัว
8. เข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัว
9. ช่วยเหลือภารกิจของครอบครัวตามควรแก่โอกาส
10. จัดเก็บอุปกรณ์ของใช้ในบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย
11. ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว
12. มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของครอบครัว
13. ช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าของสมาชิกคนอื่น ๆ ของครอบครัว
14. ให้ความช่วยเหลือญาติพี่น้องตามกำลังความสามารถของตน
15. ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของครอบครัว

16. ช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว
17. ทำนุบำรุงทรัพย์สินสมบัติของครอบครัว
18. สร้างชื่อเสียง เกียรติยศให้แก่วงศ์ตระกูล

ความรับผิดชอบต่อเพื่อน มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงดังนี้

1. สร้างความสามัคคีในหมู่เพื่อน
2. มีความจริงใจต่อเพื่อน
3. คอยตักเตือนเมื่อเพื่อนทำผิด
4. ชักชวนเพื่อนให้ตั้งใจเรียน
5. เคารพในความคิดเห็นของเพื่อน
6. เคารพสิทธิของเพื่อน
7. ให้ความช่วยเหลือเพื่อนในทางที่ถูก
8. ร่วมสังสรรค์กับเพื่อน ๆ
9. ช่วยแก้ปัญหาให้เพื่อน
10. ปฏิบัติตามภาระที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่มเพื่อน
11. ไม่เอาเปรียบเพื่อนทั้งกิจกรรมการเรียนและการทำงานที่ได้รับมอบหมาย
12. รู้จักให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิดพลาด
13. ทำตนเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายกับเพื่อน
14. รักษาความลับหรือสิ่งที่ไม่ควรเปิดเผยของเพื่อน
15. มีความตรงต่อเวลาในการนัดหมายกับเพื่อน
16. นับถือญาติและมิตรของเพื่อน

ความรับผิดชอบต่อมหาวิทยาลัย มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงดังนี้

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัย
2. เข้าใจในปณิธานของมหาวิทยาลัย
3. เข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย
4. สมัครเป็นคณะกรรมการในกิจกรรมนิสิต

5. ร่วมแสดงความคิดเห็นในการบริหารของกรรมการนิสิตทั้งในคณะและมหาวิทยาลัย
6. ใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งกรรมการนิสิตทั้งของคณะและมหาวิทยาลัย
7. ช่วยกันรักษาความสะอาดอาคาร สถานที่ของมหาวิทยาลัย
8. รู้จักใช้และรักษาทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย
9. ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายของมหาวิทยาลัย
10. ปฏิบัติตามแนวทางที่คึกตามอย่างนิสิตรุ่นที่
11. เป็นตัวอย่างที่ดีแก่นิสิตรุ่นน้อง
12. รักษาชื่อเสียง เกียรติยศของมหาวิทยาลัย
13. แจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบ เมื่อพบเหตุการณ์ที่ผิดปกติหรือไม่น่าไว้วางใจในมหาวิทยาลัย

ความรับผิดชอบต่อสังคม มีพฤติกรรมหรือลักษณะที่แสดงดังนี้

1. เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของคนต่อสังคม
2. ปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎระเบียบของสังคม
3. ไม่กระทำในสิ่งที่เบียดเบียนต่อสังคม
4. ระวังการกระทำที่เป็นผลเสียหายต่อส่วนรวม
5. รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม
6. ให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น
7. เป็นพยานเมื่อรู้เห็นเหตุการณ์กระทำผิด
8. ยกย่องเสียสละเวลาส่วนหนึ่งเพื่อทำประโยชน์ให้แก่สังคม
9. ช่วยบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ
10. ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
11. ควบคุมการกระทำของตนให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ
12. ชักชวนผู้อื่นให้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสังคม
13. ให้ความช่วยเหลือแก่ทางราชการในการพัฒนาสังคม

14. แนะนำให้ประชาชนปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
15. มีส่วนร่วมในการ แสดงความคิดเห็นในการพัฒนาสังคม
16. เข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม
17. ศึกษาความเคลื่อนไหวของสังคม
18. มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง
19. ใช้สิทธิในการ ออกเสียงเลือกตั้ง

ตอนที่ 2 พัฒนาการและการฝึกความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนถึงวัยรุ่น และจากวัยรุ่นจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก แนะนำและส่งเสริมเขาในสิ่งที่ถูกต้องที่ควร ให้เขาได้รู้จักแก้ปัญหา และค่อย ๆ ปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเอง เพราะนอกเหนือจากจะมีวินัยและความรับผิดชอบต่อตนเองแล้ว เขายังเรียนรู้วินัยและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยอาศัยการ สั่งสอนฝึกปรือจากบุคคลแวดล้อมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม (กิ่งแก้ว อัครถาวร 2524 : 15-19) ในระยะแรก ๆ ของชีวิตเด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ของอาศัยผู้อื่นตลอดเวลา จะค่อยเรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น (เอนกกุล ทวีแสง , มปป : 81) นอกจากนี้ สมาคมสหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (2525 : 170) และละม้ายมาศ ศรีหัตถ์ กับจรรยา สุวรรณทัต (2510 : 112-113) ใ้ชี้ให้เห็นว่าการอบรมเด็กให้เกิดความรับผิดชอบต่อตนเองควรทำตั้งแต่เยาว์วัย

หน้าที่ของครอบครัวอันเป็นสถาบันในการปลูกฝังค่านิยมให้แก่เด็กและเยาวชน ควรจะอบรมเลี้ยงดูให้เด็กรู้จักกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง รู้จักพึ่งตนเอง และมี ความรับผิดชอบต่อตนเอง (เอื้ออารี ยศโสภณ 2515 : 50) ควรฝึกให้เด็กสำนึก ในความรับผิดชอบต่อสิทธิและหน้าที่การงานของตน เพื่อปฏิบัติงานให้เป็นผลสำเร็จ แม้จะต้องบากบั่นพยายามอย่างหนัก (ละเมียด ลิมอักษร 2517 : 10) การปลูก ฝังความรับผิดชอบต่อตนเองกับเด็กมิใช่ด้วยการตักเตือนว่ากล่าวอบรมเท่านั้น แต่ต้องให้ฝึก

ปฏิบัติอย่างจริงจังจึงจะก่อให้เกิดเป็นนิสัยและฝังแน่นเป็นคุณธรรมและค่านิยมต่อไป
(กรมสามัญ 2522 : 69-72)

ในปี 2505 มีบทความที่บรรยายทางวิทยุศึกษาที่กล่าวถึงการฝึกความรับผิดชอบของเด็กไว้ดังนี้

ละออ การุณยะวานิช (2505 : 1-3) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ไม่มีมาแต่กำเนิด เป็นสิ่งที่จะต้องฝึกหัดอบรมขึ้น จึงต้องสอนให้แก่เด็กตั้งแต่เด็กเริ่มพร้อมที่จะรู้จักรับผิดชอบได้แล้ว เป็นต้นไป ความรับผิดชอบมีหลายความหมายขึ้นกับว่าเป็นการรับผิดชอบต่ออะไร ต่อสิ่งใด เช่น ความรับผิดชอบในการทำงาน ความรับผิดชอบในการกระทำของตน ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อหมู่คณะ ความรับผิดชอบต่อตัวอย่างดังกล่าว เด็กแต่ละวัยยังไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ได้ทั้งหมด เด็กอาจจะรู้จักรับผิดชอบในบางอย่าง แต่ยังคงต้องคอยให้โตอีกสักหน่อยจึงจะรู้จักรับผิดชอบประเภทอื่นต่อไป

เด็กพร้อมที่จะเรียนรู้ความรับผิดชอบเมื่อเด็กรู้จักอยากทำอะไรเอง หรือว่าเมื่อเด็กแสดงว่าต้องการทำอะไรเอง เมื่อนั้นเราจึงจะเริ่มสอนให้รู้จักรับผิดชอบได้ แต่เราจะปล่อยให้เด็กรับผิดชอบเต็มที่ไม่ได้จะต้องค่อยเป็นค่อยไป การสอนความรับผิดชอบแก่เด็กเล็ก ๆ ควรตั้งต้นจากเด็กเองก่อน เด็กเริ่มเรียนรู้การรับผิดชอบในการกระทำของตนด้วยการรับผิดชอบต่อสิ่งของและการกระทำของตนเอง และเด็กจะเรียนรู้การรับผิดชอบในหน้าที่ เมื่อผู้ใหญ่มอบหมายหน้าที่ให้ทำ และแสดงผลของความดีและความชอบอันเกิดจากหน้าที่นั้นให้ปรากฏ

การรับผิดชอบต่อหมู่คณะ เมื่อเด็กรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่และรับผิดชอบในการกระทำของตนแล้ว เด็กพร้อมที่จะเรียนรู้การกระทำเพื่อหมู่คณะและเสียสละเพื่อหมู่คณะ เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรวมหมู่ ตกในราวอายุ 11 ปีขึ้นไป ตั้งแต่วันนี้ไปเขาจะมอบความรับผิดชอบการงานของหมู่คณะให้เด็กทำ เพื่อหมู่คณะจะได้ยอดี ในระยะนี้ถ้าจัดประสบการณ์ให้เด็กรับผิดชอบในชื่อเสียง เกียรติคุณ และความเจริญก้าวหน้าของหมู่คณะ

เด็กจะเรียนรู้ความรับผิดชอบต่อหนูคณะไค์ และแน่นอนแน่ โดยเลือกกิจกรรมทั้งหมดที่จะเป็นเครื่องเตือนใจเด็กอยู่เสมอว่า จะต้องทำให้ดีที่สุด เพื่อไม่ให้หนูคณะของเขาเสียชื่อ เมื่อเด็กไค์คึกคักอย่างนี้เสมอ ๆ และปฏิบัติงานของไค์โดยคิดถึงส่วนรวมว่าจะพลอยไค์รับผิดไค์รับชมจากการกระทำของตนทุกครั้ง ความรับผิดชอบต่อหนูคณะก็ย่อมเกิดขึ้น ให้เด็กหมั่นคิดโยงหนูคณะของตนเอง เขาควักกันอย่างใกล้ชิดอยู่เสมอแล้ว แม้การกระทำบางอย่างเพื่อหนูคณะจะลำบากและเสียสละประโยชน์ส่วนตัวมากบ้างน้อยบ้าง เด็กก็ยังจะกระทำด้วยความเต็มใจ และไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก เพราะเด็กย่อมคิดว่าการกระทำที่นำไปทั้งหมดนั้นผลของงานในชั้นสุดท้ายย่อมจะให้แก่ตนเอง และเพื่อนฝูง หนูคณะไค์โดยทั่วถึงกัน

เมื่อเด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่นจนถึงวัยผู้ใหญ่ควรจะได้รับผิดชอบในสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวบ้าง เพื่อฝึกให้เขาไค์เตรียมตัวรับผิดชอบในสวัสดิการของครอบครัวของเขาเอง เด็กควรได้รับผิดชอบในความมีระเบียบของชั้นเรียน ในผลการเรียนของตนเอง ในความสะอาดสวยงามของบริเวณโรงเรียนของตน ควรจัดให้มีองค์การนักเรียน ให้แบ่งหน้าที่กัน เช่น รักษาความสะอาดของโรงเรียน รักษาระเบียบของโรงเรียน ส่งเสริมมารยาทและศีลธรรมของหนูคณะ ทัศนียภาพกระทำผิดและสอดส่องหาตัวบุคคลที่จะนำความเสียหายมาสู่โรงเรียน หาทางขจัดมรดกเป่าอุปสรรคแห่งความเจริญของโรงเรียนด้วยน้ำพักน้ำแรงของเขาเอง เด็กเหล่านี้เมื่อเติบโตขึ้นไปเป็นสมาชิกเทศมนตรีก็จะ เป็นสมาชิกเทศมนตรีที่ดี ถ้าเป็นข้าราชการก็จะเป็นข้าราชการที่ปฏิบัติงานไค์เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แม้จะประกอบกิจการส่วนตัวก็จะเป็นพลเมืองที่ไม่ยอมปล่อยให้เจ้าหน้าที่ทางราชการหรือผู้แทนราษฎรที่ทุจริตใช้อำนาจหน้าที่หาประโยชน์ให้แก่ตัว เพราะถือว่าเป็นความรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมืองดี

เกียรติ ศรีพงษ์ (2505 : 16-19) ไค์เสนอข้อคิดไว้ม่างประการเกี่ยวกับวิธีที่จะปลูกฝังความรับผิดชอบ ไค์แก่

1. ผู้ใหญ่ควรทำความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กให้กระจ่างว่าเด็กมีอุปนิสัยเป็นอย่างไร เช่นอยากรู้ อยากเห็น ประสพการณ์ใหม่ ๆ เพื่อเป็นบทเรียนของชีวิต อยากไค์อยากพึ่งตนเอง อยากทำตามผู้ใหญ่ อยากโชว์ ต้องการอวดว่าเรามีความสามารถ และ

อยากช่วยเหลือไม่ยิ่งกู่กาย ขอช่วยผู้ใหญ่ ต้องการให้ผู้ใหญ่ไว้วางใจ เป็นการสนับสนุน
 ว่าเขาต้องการรับผิดชอบ แต่เด็กทั้งหลายก็ยังเป็นเด็กอยู่ สติปัญญา และร่างกายยัง
 อ่อนท้อโลกจึงเกิดความผิดพลาดได้ง่าย ผู้ใหญ่ควรช่วยเหลือแนะนำให้เขาได้กระทำตาม
 ความสามารถของเขา ความบกพร่องจะน้อยลง ถ้าพลาดก็น่าจะถือเป็นบทเรียนให้เขา
 ปรับปรุงแก้ไขใหม่ ต่อไปเด็กก็就会有ความรับผิดชอบที่ขึ้น

2. เด็กย่อมจะต้องการรับผิดชอบชีวิตไปตามระดับความสามารถเขา เราควร
 ส่งเสริมหาวิธีทางให้เขาได้เรียนรู้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้รู้จักช่วยตนเอง ให้เขาเป็นหัว
 ของตัวเอง โดยคอยควบคุมและแนะนำเมื่อจำเป็น คำสั่งหรือการบังคับควบคุมตลอดเวลา
 อาจทำให้เด็กมีสภาพเป็นเด็กอยู่รำไป ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อไป

3. การที่เด็กมีความรับผิดชอบได้ขึ้น เราควรต้องปลูกฝังให้เขามีระเบียบวินัย
 อันดีงามแต่เริ่มแรกไปก่อน บ้านและโรงเรียนจะส่งเสริมวินัย ให้ดีได้ก็โดยการส่งเสริมให้
 เด็กได้มีการกระทำมิใช่คอยควบคุม ห้ามปราม วินัยที่ดีย่อมมีผลมาจากทัศนคติอันชอบธรรม
 ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนค่านต่าง ๆ ควรส่งเสริมให้เด็กได้ร่วมมือกันรับผิดชอบโดย
 การฝึกให้คิดและกระทำเป็นหมู่คณะ อิทธิพลอีกประการหนึ่งคือแรงขับอันเกิดจากความ
 ต้องการของเด็กเอง ฉะนั้นผู้ใหญ่จึงควรทราบความต้องการพื้นฐานของเด็กแต่ละวัยว่ามี
 สภาพอย่างไร เพื่อนำไปเป็นหลักพิจารณา

4. บรรยากาศภายในบ้านและโรงเรียนย่อมเป็นรากฐานแห่งชีวิตจิตใจของเด็ก
 อย่างสำคัญยิ่ง การสร้างบรรยากาศในบ้านให้ดี พ่อแม่ไม่ก่อเรื่องยุ่งยากเดือดร้อน
 การปกครองที่ย่อมค้ำเนินสายกลางไม่เคร่งครัดจนเกินไป ส่วนโรงเรียนควรคำนึงถึง
 ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับให้มาก เด็กต้องการครูที่มีน้ำใจรักใคร่เห็นอกเห็นใจ โรงเรียน
 มีบรรยากาศแห่งความภาคภูมิใจ สำหรับหลักสูตรและการสอนก็ควรที่จะเหมาะสมกับระดับ
 ความสามารถ เด็กมีโอกาสรักกิจกรรมประเภทต่าง ๆ อันเป็นวิธีหนึ่งที่จะฝึกให้เขามี
 ความสำนึกในสิทธิและหน้าที่

การฝึกให้เด็กรู้จักความรับผิดชอบจึงควรเป็นบทบาทของเราทุกคนโดยวิธีร่วมมือกัน
 ตลอดเวลา

นาฏเจี๊ยะว สุมาวงศ์ (2505 : 21-28) กล่าวว่าชีวิตของคนเรายูกพันอยู่กับ
ครอบครัวตลอดเวลา ครอบครัวจึงมีบทบาทสำคัญที่สุดในการฝึกความรับผิดชอบ ชีวิตของ
คนเราคงแต่เกิดยอมหัวพันอยู่กับดิถีและความรับผิดชอบอยู่ตลอดเวลา คนที่มีแต่ดิถีโดย
ไม่ยอมรับผิดชอบนับว่าเป็นผู้ที่เขาเปรียบดังลม ในทำนองเดียวกัน การรับผิดชอบก็เป็น
สิ่งที่ตอบสนองดิถีที่ตนได้รับนั่นเอง

เมื่อเด็กเริ่มช่วยตัวเองได้มากขึ้น จะรู้สึกว่าคนควรจะช่วยเหลือผู้อื่นบ้าง
ดังนั้นพ่อแม่จึงไม่ควรขัดขวางความช่วยเหลือเด็ก ๆ น้อย ๆ ที่เด็กต้องการจะให้ เพราะ
นั่นคือการ เริ่มแสดง เสริมให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ

ดิถีที่พ่อแม่ควรจะให้แก่เด็กมีดังนี้

1. เด็กต้องการความรัก ความรักที่พอเหมาะพอควร เป็นสิ่งที่เด็กต้องการตั้งแต่
เล็กจนโต การให้ความรักอย่างสม่ำเสมอและมีเหตุผลจะช่วยให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่
สมบูรณ์ การฝึกความรับผิดชอบจะเป็นไม่ไค้ง่าย
2. การยอมรับ การยอมรับว่าเขาเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว
3. ความมั่นคงทาง เศรษฐกิจและความปลอดภัย
4. ความสำเร็จ เด็กมีความต้องการจะเป็นคนที่มีความสามารถและทำประโยชน์ได้

หลักในการฝึกอบรมเด็กให้มีความรับผิดชอบ

1. หักห้ามวัยของเด็ก เด็กต่างวัยย่อมมีความสามารถในการรับผิดชอบต่างกัน
2. หักห้ามสภาพครอบครัวและเศรษฐกิจ

ข้อเสนอในการฝึกอบรมเด็กให้มีความรับผิดชอบ ควรฝึกในเรื่องต่อไปนี้

1. ฝึกให้รู้จักแบ่งความรับผิดชอบในฐานะของสมาชิกคนหนึ่งในบ้าน
2. ฝึกให้มีความรับผิดชอบเกี่ยวกับสุขภาพของตนเองซึ่ง เป็นสิ่งที่ต้องหัดแต่เด็ก

และดำเนินต่อไปจนตลอดชีวิต

3. ฝึกให้มีความรับผิดชอบในการดูแลผู้ที่อ่อนแอกว่า
4. ฝึกให้รู้จักรับผิดชอบเกี่ยวกับงบประมาณและการใช้จ่ายภายในบ้านและการ
ใช้จ่ายส่วนตัว
5. ฝึกให้รู้จักรับผิดชอบต่อให้เหมาะกับสังคมปัจจุบัน
6. ฝึกให้ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมและความประพฤติมารยาทอันดีงามโดยมีศาสนา

วัฒนธรรม ชนบธรรมเนียมประเพณีและกฎหมาย เป็นสิ่งยึดเหนี่ยว

การฝึกความรับผิดชอบให้แก่เด็กภายในครอบครัวนี้จะได้ดียิ่งขึ้นเมื่อผู้ปกครองได้ร่วมมือกับโรงเรียน เด็กที่ได้รับการฝึกความรับผิดชอบเป็นอย่างดีมาจากครอบครัวแล้ว ย่อมรู้จักรับผิดชอบต่อการทำงานในหน้าที่และสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งของประเทศเราในขณะนี้

ประเยาว์ ศักดิ์ศรี (2505 : 29-37) กล่าวถึงการฝึกความรับผิดชอบต่อชุมชน ไว้ดังนี้

หลักทั่วไปของการฝึกความรับผิดชอบมีอยู่ 3 ประการ คือ ฝึก ส่งเสริม และ สนับสนุนให้เด็กมีความรับผิดชอบ ตามหลักจิตวิทยา เด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะเกิดความรู้สึก รับผิดชอบต่อชุมชนก็ต่อเมื่อประสบการณ์ของเขาเกิดจากกิจกรรมที่เขาพอใจ กิจกรรมที่ช่วยให้ใช้ความสามารถในสังคมและ กิจกรรมที่ทำให้เขาได้รับความรู้เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับชุมชน ให้โอกาสแก่เด็กที่จะร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ รู้จักประสานงานของตนกับผู้อื่น มีความรู้สึก รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน และช่วยให้เกิดความรู้สึกในความเกี่ยวข้องของต่อสวัสดิภาพของ หมู่คณะและสวัสดิภาพของแต่ละคนในหมู่คณะ และมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการทำงานประโยชน์ ให้สังคม ในฐานะสมาชิกของหมู่คณะ

ข้อเสนอแนะบางประการที่โรงเรียนอาจทำเพื่อฝึกความรับผิดชอบต่อชุมชนให้แก่นักเรียน

1. หัดนักเรียนให้มีโอกาสติดต่อกับบุคคลในชุมชนไม่เลือกวรรณะให้รู้จักเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป

2. นำนักเรียนให้รู้จักชุมชน ตั้งแต่ในระยะเวลาปฐมวัย เทศกาล ชนบธรรมเนียม ประเพณี บุคคลชั้นหัวหน้า นักธุรกิจ พ่อค้า และคหบดีต่าง ๆ

3. ให้มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน รู้จักกิจกรรมขององค์การต่าง ๆ ตั้งแต่เทศบาล เกษตร สหกรณ์ ตลอดจนนิตยสารต่าง ๆ ที่จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์กัน เกี่ยวกับปัญหาโรงเรียนราษฎรหรือปัญหาของชุมชน ควรจะได้ให้โอกาสในการพบปะกับบุคคล เหล่านั้นเป็นครั้งคราว อันจะเป็นทางก่อให้เกิดความสนใจและเพิ่มความเอาใจใส่ในกิจการ ของชุมชนมากขึ้น

4. ต้องไม่ลืมที่จะไหว้ครูท้องถิ่น หรือวิทยากรในห้องเรียน เพื่อให้การสอนได้ผลดี และทำให้นักเรียนรู้จักคุณค่าของท้องถิ่นที่ตนอยู่ด้วย

5. แนะนำให้นักเรียนปฏิบัติความกตัญญูหมาย เป็นคนว่าระเบียบจรรยาจร ระราชนับผู้ดี ความสะอาด

ก้อ สวัสดิศานิชย์ (2505 : 54) กล่าวว่า ในเรื่องความรับผิดชอบ โรงเรียน ควรมุ่งสอนให้เด็กสร้างสมหลักธรรมประจำใจดังต่อไปนี้

1. การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิของผู้อื่น
2. การทำงานให้สำเร็จเป็นเงินเป็นอันโดยไม่ละทิ้งงานที่ได้รับไว้ และ
3. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้อื่น

กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ (2521 : 21) ได้เสนอแนะวิธีการปลูกฝัง ความรับผิดชอบไว้ดังนี้คือ

1. หัดไม่ให้บ้คความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนไปตกแก่ผู้อื่น
2. ฝึกหัดให้เกิดนิสัย รับผิดชอบตั้งแต่เด็กทั้งที่บ้านและทางโรงเรียน
3. ชี้แจงให้รู้จักขอบเขตหน้าที่การงานของตนว่ามีอะไรบ้าง เมื่อรู้หน้าที่ของตน แล้ว จะไม่ไปก้าวล่วงงานของผู้อื่น

ดุคใจ เหล่าสุนทร (2510 : 36) กล่าวว่า การสอนให้คิดและเคารพต่อเหตุผล มีความคิดเป็นของตัวเอง ถ้าเราสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ในกาลภายหน้า ปัญหาความไม่กล้าแสดงออกทางความคิดก็จะมี เพราะได้สร้างอิสรภาพทางความคิดและการกระทำของตนให้มากขึ้น การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องถ้านักเรียนได้รับการฝึกฝนให้รู้จักคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง ไม่ควรรับแต่การบอกเล่าจากครู ก็จะทำให้สติปัญญาแตกฉาน เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้วก็จะสามารถหาทางศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้บุคคลควบคุมตนเองได้ เกิดความรู้รักรับผิดชอบในที่สุด

อาทิตย์ อุไรรัตน์ (2518 : 27-28) กล่าวว่า ความรับผิดชอบของผู้ร่วมปฏิบัติงานทุกคนเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาสูงสุดที่จะทำให้งานสำเร็จได้ควยดี ความรับผิดชอบในการทำงานนี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัยหลายประกอบด้วยกัน คือ

1. ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความสามารถที่จะรับผิดชอบงานได้ คือ มีความรู้ความสามารถในวิชาการวิชาชีพ มีคุณลักษณะส่วนตัวในทางที่เป็นคุณต่องานคือ เป็นผู้มีความกระตือรือร้นในงานสำเร็จโดยผลดี มีความซื่อสัตย์และซื่อตรง ไม่พะวักพะวงถึงแต่ประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับ มีความมั่นใจในตัวเอง ถ้ามีพอควรจะทำให้มีเหตุผลในความคิดความอ่านซึ่งจะช่วยให้สามารถมองอะไร ได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เป็นขั้นเป็นตอนมากยิ่งขึ้น มีความกล้าที่จะคิดกล้าที่จะตัดสินใจเลือกทางเดินที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ได้อย่างปราศเปรียวถูกต้องทันกาลและไม่ประหวั่นต่อผลที่จะเกิดขึ้น หากไม่เดินไปตามที่คาดหมายไว้ แต่ได้เตรียมการล่วงหน้าถึงวิธีแก้ไขเหตุการณ์ไว้แล้วย่อมมีโอกาสนำกิจการให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีได้

2. บรรยาการการทำงานต้องเอื้ออำนวยให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับนิคชอบในงานและผลงานมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

3. การได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้างาน

ความไม่รับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ราชการปรากฏออกมาในลักษณะเด่น ๆ หลายประการ เช่น

1. การทำงานที่ชอบเอาหน้า
2. ความขลาดที่จะกล้าตัดสินใจทำการตามที่ต้องการ ต้องเสนอขึ้นไปเป็นลำดับขั้น
3. การใช้เหตุผลและวิธีการทางการเมืองมาใช้กับการปฏิบัติ

การพัฒนาและการฝึกความรับผิดชอบต่อรับในต่างประเทศได้มีข้อเสนอต่าง ๆ มากมาย เช่น

ไอเซนค (Eysenk 1960 : 30) กล่าวว่าความรับผิดชอบต่อรับเป็นผลซึ่งเกิดจากการกระทำที่ถูกลงโทษทำให้เกิดความกลัวและความวิตกกังวล การลงโทษมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกรับผิดชอบต่อรับของเด็ก ต่อมา มาร์ก (Marak 1964 : 174-175) ก็มีความคิดแบบเดียวกับไอเซนค

ไซค์แมน (Sideman 1960 : 503) ได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับการ
ฝึกความรับผิดชอบไว้ดังนี้

1. การฝึกความรับผิดชอบควร เริ่มตั้งแต่เด็กอายุยังน้อย
2. เด็กทุกคนควร ได้มีโอกาสรับการฝึกให้มีความรับผิดชอบ
3. การฝึกและการจัดระเบียบการฝึก ความรับผิดชอบนั้นควรกระทำให้เหมาะสม

กับแต่ละบุคคล

4. ควรให้เด็กได้รับทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากตัวเขา
5. ในการฝึกผู้ใหญ่ต้องรู้จักยืดหยุ่นไม่เร่งรัดเกินไป
6. เด็กต้องการได้รับความไว้วางใจ เพื่อสามารถเรียนรู้ว่าส่วนใดอยู่ใน

ความรับผิดชอบ

7. ทัศนคติและพฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อการ
ถ่วงความรับผิดชอบของเด็ก

มิตตัน และ แฮร์ริส (Mitton and Harris 1962 : 407-416)

ได้สรุปทัศนะเกี่ยวกับการฝึกความรับผิดชอบคล้ายกับของไซค์แมน เพียงแต่มีการเพิ่มเติม คือ

1. เด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่
2. การฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบมากเกินไปบางครั้งก็เป็นโทษต่อตัวเด็ก

สำหรับสถาบันสวัสดิการเด็กของมหาวิทยาลัย มินนิโซตา (2506 : 163)

ได้เสนอแนวทางสำหรับช่วยสร้างความรับผิดชอบที่ให้แก่เด็ก ดังนี้

1. ทำให้เด็กเกิดความสนใจขึ้นก่อนแล้วจึงจะทำให้เขายอมรับปฏิบัติตามในสิ่ง
สำคัญต่อไป
2. พูดให้บ่อยให้เขาทำเอง " จงมีความนับถือในตัวเด็กอย่าเป็นพ่อแม่เขาเกินไป
ปล่อยให้เด็กเป็นตัวของตัวเองบ้าง
3. การกระทำของเด็กที่เหมาะสมกับอายุนั้นคืออย่างไร
4. การยกย่องมีผลดีกว่าการที่จะตำหนิ
5. บิคามารดาควรหลีกเลี่ยงใส่ความรู้สึกของตน ควบคุมความประพฤติของเด็ก
เช่นพูดว่า "ถ้าหนูทำแม่จะหมกความสุข"

แม็คแมน (Blackman 1968 : 47) ได้ทำการวิจัยโดยการทดลอง จิตกิจกรรมชั้นในของนักศึกษาในรัฐเนบรัสกา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาในหอพัก ผลปรากฏว่า กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมมีวิธีการแก้ปัญหา และใช้เหตุผลได้ดีกว่าผู้ที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความกระตือรือร้นต่อความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนภายในหอพักมากยิ่งขึ้น

ส่วนคราวิก (Craig 1976 : 274-275) ได้ชี้ให้เห็นว่าคุณลักษณะ ด้านความรับผิดชอบสามารถปลูกฝังได้ด้วยการอบรมเลี้ยงดู โดยการฝึกให้เด็กพึ่งตนเอง เริ่มตนด้วยการให้เด็กรู้จักการช่วยเหลือตัวเอง ในเรื่องการรับประทานอาหาร การขับถ่าย การแต่งกาย เป็นต้น เมื่อเด็กรู้จักการช่วยเหลือตัวเองแล้ว ความรับผิดชอบต่อกันเองก็จะเกิดขึ้นแล้วค่อย ๆ ขยายไปถึงการช่วยเหลือผู้อื่น การมอบหมายงาน และหน้าที่ต่าง ๆ ที่มีความยากง่ายช่วยเหลือผู้อื่น การมอบหมายงานและหน้าที่ต่าง ๆ ที่มีความยากง่ายของงานเหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก จะเป็นการส่งเสริมความรับผิดชอบให้แก่เด็ก เมื่อเติบโตขึ้นเด็กจะมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

เฮอร์ลอค (Hurlock 1978 : 244) เสนอว่าการพัฒนาความ รับผิดชอบต่อหน้าที่การงานให้กับเด็กควรจะเริ่มอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มด้วยการให้ ทำงานที่ง่าย ๆ เพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีประสบการณ์ในการทำงาน ด้วยตนเอง

จากแนวคิดทั้งหมดที่เสนอมาในข้างต้นจะเห็นว่าแต่ละแนวคิดมีความเชื่อว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่สามารถฝึกได้โดยเน้น ให้มีการฝึกความรับผิดชอบต่อ ให้แก่เด็กตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก และให้ฝึกความระมัดระวังจะค่อยเป็นค่อยไป

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

จากงานวิจัยหลายเรื่อง พบว่าความรับผิดชอบมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลักษณะต่าง ๆ หลายด้านด้วยกัน ซึ่งได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู การใช้เทคนิควิธีการจัดการเรียน การสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความต้องการผลสัมฤทธิ์ ทักษะคติในการเรียน และนิสัยในการเรียน เพศ ระดับชั้นการเรียนหรืออายุ สถานภาพของผู้ปกครอง การให้รับทุน การศึกษา ทักษะคติที่มีต่อโรงเรียน ต่อการถือศีล ต่อวิชาชีพครูและความมีน้ำใจครู ลำดับการเกิด ความซื่อสัตย์ ความมั่นคงทางอารมณ์ ระเบียบวินัยในตนเอง และความเชื่อมั่นในตนเอง การพึ่งผู้อื่น ความอยากหรืออยากเห็น การเป็นผู้นำ สมรรถภาพในการปฏิบัติงาน การปรับตัว ความวิตกกังวล ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เชื้อชาติ ซึ่งจะขอเสนอความสัมพันธ์ของความรับผิดชอบกับลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นไปตามลำดับดังนี้

1. ความรับผิดชอบกับการอบรมเลี้ยงดู

1.1 เด็กที่ได้รับการฝึกอบรมแบบให้ยับยั้งความก้าวร้าว หรือฝึกความมีระเบียบวินัย จะมีความรับผิดชอบสูง (ปราณีต สุชอุทม, 2514 : 81)

1.2 การเลี้ยงดูแบบเข้มงวด การเลี้ยงดูแบบฝึกความสัมฤทธิ์ผล และการเลี้ยงดูแบบคาดหวังของบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบ (ถนุกญา ถนุกญาจณี 2514 : 137-139) เช่น เกี่ยวกับการฝึกให้บุตรมีระเบียบวินัยของบิดามารดาก็มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการรับผิดชอบ (ปราณีต สุชอุทม, 2514 : 77-78)

1.3 วัยรุ่นเงินที่ถูกพ่อแม่ฝึกแบบให้รางวัลบ่อย ๆ จะมีความรับผิดชอบต่ำ (ปราณีต สุชอุทม, 2514 : 82) เช่นเดียวกับ

1.4 เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบได้รับความรักมากมีความรู้สึกที่รับผิดชอบสูงกว่าเด็กที่ได้รับความรักน้อย (ประสพ เล็กดวงศักดิ์, 2517 : 91-94) เช่นเดียวกับผลการวิจัยของเพค (Peck 1958 . 347-350)

1.5 เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย มีความรับผิดชอบน้อยกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่เกินไป (คณีย์ งามมานะ, 2518 : 14) เช่นเดียวกับ สมพงษ์ ศิริพันธ์ (2517 : 47) สุมาลี วงศ์ปลุกแก้ว (2526 : 53-54) มัญฉวี มุขนาค (2514 : 67) สมศักดิ์ ชินพันธ์ (2523 : 56-57) ได้ศึกษาพบว่า ความรับผิดชอบมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปะทะสัมพันธ์หรือการอบรมเลี้ยงดูแบบ

ประชาธิปไตย ซึ่งผลการวิจัยคล้ายกับ ชูทซ์ (Schutz 1958 : 28-29)
 เลวิน ลิปเมทและไวท์ (อ้างอิงจาก กอ สวัสดิคพานิชและคณะ, 2512 : 178-181)
 เฮอร์ลอค (Hurlock 1978 : 66) ที่พบว่าวิถีประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์โดย
 ตรงกับความรับผิดชอบของคน

1.6 การฝึกระเบียบวินัยโดยใช้เหตุผลทำให้เด็กมีพัฒนาทางด้านความรับ
 รับผิดชอบสูงขึ้น (เชียร์ส และเลวิน Sears and Levin 1957 : 415)

1.7 ผู้นำแบบประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบสูงกว่าผู้นำแบบอิตาเลียน
 และผู้นำแบบตามสบาย (White 1960 : 527)

1.8 การฝึกอบรมเป็นไปทางแบบที่ใช้เวลานานเกินไป ความรู้ดีที่รับผิดชอบ
 ของเด็กจะต่ำเกินไปด้วย (จัสติน Justin 1950 : 722) การฝึกระเบียบวินัย
 ต้องมีการยืดหยุ่นแก่มั่นคงและสม่ำเสมอ พร้อมทั้งมีเหตุผลจึงจะทำให้เด็กมีความรับผิดชอบ
 สูง (มุสเสน Mussen อ้างจากมัสเซอร์ มุนนาค 2514 : 12)

2. ความรับผิดชอบกับเทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอน

2.1 การใช้นิทานเล่าให้นักเรียนฟัง โดยซรทัย จันทวิชานวงษ์ (2523 :
 48) พบว่า กลุ่มที่ฟังนิทานกับไม่ได้อ่านนิทานมีความรับผิดชอบไม่แตกต่างกัน

2.2 การใช้บทบาทสมมติหรือแม่แบบ โดยกันยา ประสงค์เจริญ (2526
 20-23) คุงฎี ทรัพย์ปรง (2529 : 54-55) และ พรวิทย์ แก่นทอง (2529 : 53)
 พบว่า การใช้บทบาทสมมติหรือแม่แบบทำให้ความรับผิดชอบก่อนและหลังการใช้แม่แบบมีความ
 แตกต่างกัน และกลุ่มทดลองมีความรับผิดชอบสูงกว่ากลุ่มควบคุม

2.3 การใช้การสอนแบบศูนย์การเรียนกับการสอนวิธีปกติ โดย
 รัชณี ทฤษฎารมย์ (2520 : 49) และอารีย์ เจริญพจน์ (2521 : 55-56) พบว่า
 ความรู้ดีที่รับผิดชอบของนักเรียนในห้องเรียนแบบศูนย์การเรียนและแบบครูเป็นศูนย์กลาง
 หรือแบบปกติ ไม่มีความแตกต่างกัน แต่มีแนวโน้มโดยเฉลี่ยว่าแบบศูนย์การเรียนมีความ
 รับผิดชอบสูงกว่า

2.4 การใช้ชุดการเรียนกับการสอนตามคู่มือ โดยระอ้อน ทองสงโสม
 (2525 : 35) และประภัสสร ไชยชนะใหญ่ (2529 : 57) พบว่าความรับผิดชอบก่อน
 และหลังทดลองมีความรับผิดชอบต่างกัน แต่ไม่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มทั้ง 2

2.5 การใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ผลการวิจัยของเรวดี วงศ์พรหมเมฆ (2521 : 33) วิริยะ บุญนิวาสน์ (2523 : 49) นิภา วิจิตรศิริ (2525 : 49-50) และพิจิตรา พงษ์จินดากร (2525 : 50-94) ได้ผลคล้ายกันคือ เด็กกลุ่มที่ใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ก่อนและหลังการไ้มีความรับผิดชอบต่อพัฒนาสูงขึ้น และความรับผิดชอบต่อกลุ่มที่ใช้กับไม่ใช้การจั้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์มีความแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่ใช้กลุ่มสัมพันธ์มีความรับผิดชอบต่อสูงกว่า

2.6 การใช้การสอนแบบสืบสวนสอบสวน จากผลการวิจัยของ วิรุพุทธ วิเชียรโชติ (2514 : 50) และบุหา อานันท์สิทธิ์ (2515 : 114-120) พบว่าเด็กที่สอนแบบสืบสวนสอบสวนมีพัฒนาการทางด้านความรู้ด้้รับผิดชอบต่อสูงขึ้น แต่เมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีความถนัดทางการ เรียนพบว่ามีความรู้ด้้รับผิดชอบต่อไม่แตกต่างกัน

2.7 การใช้การสอนด้วยบทเรียนสื่อประสมการ้ตามแนวพุทธศาสนา จากผลการวิจัยของ พัชรา บุญลาโภ (2529 : 65,68) พบว่าความรับผิดชอบต่อหลัง การเรียนกับก่อนการ เรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ

2.8 การใช้การสอนแบบแผนภูมิกิจกรรม โดยอุไร คุลยเกษม (2529 : 78) พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้แผนภูมิกิจกรรมกับนักเรียนที่เรียนโดยใช้การสอนตาม คู่มือครู มีคะแนนความรับผิดชอบต่อไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ความรับผิดชอบต่อลักษณะนิสัยการ เรียน ทักษะคิดการ เรียน แรงจูงใจใฝ่ สัมฤทธิ์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากผลการวิจัยของ สมคิด ไชยบัณฑิต (2511 : 26-27) ปราณิต สุขอุดม (2514 : 82) จิตรนาถ กิริติเสวี (2516 : 69-72) สุทิน ฉินโหม (2516 : 39-40) ภัทธา นิคมานนท์ (2517 : 49-52) คณัษ งามมานะ (2518 : 45) สัมภักดิ์ ฉาพร (2521 : 44) สมโชค พุฒนาม (2523 : 46) กรรพวิภา จักุชัย (2525 : 44) วิไลภา จันทร์เพ็ญ (2526 : 105) แมคเคลล์แลนด์ (McClelland 1953 : 110) คอฟเฟอร์ตี้ (Doughert 1964 . 110 -111) ฟลาเฮอร์ตี้และเรุตเซล (Flaherty and Reutzel 1965 : 409-411) วัตสัน (Watson 1967 : . 10-12) มุลเลอร์ (Mueller 1969 : 73) และบัตเตอร์เวิร์ท (Butterworth 1974 : 2043 - A) มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกัน คือ ความรับผิดชอบต่อมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะนิสัยการ เรียน ทักษะคิดการ เรียน

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ความรับผิดชอบกับเพศ จากผลการวิจัย บางกลุ่ม พบว่าความรับผิดชอบระหว่างเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน ได้แก่ จีระศักดิ์ นาคเสวี (2529 : 74) บางกลุ่มพบว่าเพศชายและหญิงมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อแตกต่างกัน ได้แก่ กษิมา วิริยะ (2526 : 117) และพิชรา พันธุ์พัฒนา (2527 : 54) และบางกลุ่มพบว่า เพศชายและหญิงมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อต่างกัน โดยที่เพศหญิงมีความรู้สึกผิดชอบสูงกว่าเพศชาย ได้แก่ ชอวบ กินาวงศ์ (2514 : 45) จิตรนจล กิรติเสวี (2516 : 69.72) วัฒนา พลอยพราว (2516 : 60) อภิสัทธี วงษา (2517 : 53-54) สมโชค พูลนวม (2523 : 46) อาลัย จันทร์พานิชย์ (2524 : 81-84) บุสดี จิระวัฒน์กุล (2526 : 98) ศิริอร ชันชห์คัต (2527 : 70) และสมาร์ท (Smart 1969 : 537) แต่ก็มีบางคน พบว่า เพศชายมีความรับผิดชอบต่อดังคมสูงกว่าเพศหญิง ได้แก่ สุทิน อินโสม แต่สำหรับ พิชิต พันธุ์พัฒนา (2527 : 54) พบว่า ความดำเนินกในบทบาทต่อดังคมของชายและหญิงไม่แตกต่างกัน

5. ความรับผิดชอบกับระดับอายุ ระดับชั้นเรียนหรือคุณวุฒิบางคนพบว่าระดับชั้น การเรียนที่ต่างกันมีความรับผิดชอบไม่แตกต่างกัน ได้แก่ อภิสัทธี วงษา (2517 : 53-54) และมุลเลอร์ (Mueller 1969 : 495) แต่บางคนพบว่า ระดับอายุ ระดับชั้นเรียน หรือคุณวุฒิที่ต่างกัน มีความรับผิดชอบแตกต่างกัน และความรับผิดชอบจะพัฒนาตามอายุ ได้แก่ อารีย์ เสงฆะชัย (2520 : 47-48) เกษณี ผลประพศิ (2524 : 92-93) วิเชียร รุสงค์ (2527 : 65-66) และโจนส์ (Jones 1960 : 42-48)

6. ความรับผิดชอบกับสถานภาพของบิดามารดาในเรื่องเศรษฐกิจ บางคนพบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจต่ำจะมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อต่ำกว่าเด็กที่มีจากฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง ได้แก่ ซุนิค (Zurich 1963 : 497-499) และแบร์ และโจนส์ (Blair and Jones 1965 : 31-32) ส่วนบางคนพบว่าเด็กที่มาจากฐานะเศรษฐกิจต่ำจะมีความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่าเด็กที่มาจากฐานะเศรษฐกิจสูง ส่วนสมโชค พูลนวม (2523 : 46) พบว่าเด็กที่มีผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน จะมีความรับผิดชอบต่างกันด้วย

7. ความรับผิดชอบกับการได้รับทุนการศึกษา จากผลการวิจัยของมุลเลอร์ พบว่า นิสิตที่ได้รับทุนการศึกษามีความรับผิดชอบต่อสูงกว่านิสิตที่ไม่ได้รับทุนการศึกษา

8. ความรับผิดชอบกับทัศนคติต่อสถานศึกษา ต่ออาชีพครูและความมีน้ำใจของครู จากผลการวิจัยของ บัตเตอร์เวิร์ท (Butterworth 1974 : 2043 -A) วรวิภา จิตุชัย (2525 : 43-44) จิตรนาถ กิรติเสวี (2515 : 69) พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ที่รับผิดชอบ
9. ความรับผิดชอบกับทัศนคติต่อการถือศีลทุกข้อ จากผลการวิจัยของ ภัทรา นิคมานนท์ (2517 : 35) พบว่าทัศนคติต่อการถือศีลทุกข้อมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ที่รับผิดชอบ
10. ความรับผิดชอบกับลำดับการเกิด จากผลการวิจัยของ แอดเลอร์ (อ้างจาก ประมวล ถิถินสัน, 2521 : 39-41) พบว่าลูกคนโตมักจะมีความรับผิดชอบสูงกว่าลูกคนอื่น ๆ
11. ความรับผิดชอบกับความมั่นคงทางอารมณ์ จากผลการวิจัยของ เกื้อกูล ทาสีพันธ์ (2514) พบว่า ความมั่นคงทางอารมณ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรับผิดชอบ
12. ความรับผิดชอบกับความซื่อสัตย์ จากผลการวิจัยของอรพินธ์ นาคประคิมฐ์ (2518 : 37) และ สมโชค พูลนวม (2523 : 46) พบว่า ความซื่อสัตย์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ที่รับผิดชอบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
13. ความรับผิดชอบกับความเชื่อมั่นในตนเอง จากผลการวิจัยของ อารีย์ เศรษฐชัย (2520 : 47-48) พบว่า ความเชื่อมั่นในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ที่รับผิดชอบของนักศึกษาพยาบาลภาษาไทย
14. ความรับผิดชอบกับระเบียบวินัยในตนเอง จากผลการวิจัยของ กาญจนา หงดิทะพันธ์ (2510 : 193-201) มัญรี บุนนาค (2514 : 81) นิคม ตั้งคะภิกพ (2516 : 92) กรุณา กิจขยัน (2517 : 85) ภัทรา นิคมานนท์ (2517 : 49-52) เบรคเคนริจ (Breckenridge 1955 : 80) วิกกินส์ (Wiggins 1971 : 289) และเควิด (Davis 1972 : 498) มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันคือ ระเบียบวินัยในตนเอง หรือการมีระเบียบวินัย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรับผิดชอบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
15. ความรับผิดชอบกับความเป็นผู้มาจากผลการวิจัยของ จิตรนาถ กิรติเสวี (2516 : 24) และเฮอร์ลอค (Hurlock 1950 : 428-429) พบว่าความเป็นผู้ นำมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรับผิดชอบ

16. ความรับผิดชอบกับความอยากรู้อยากเห็น จากผลการวิจัยของ คินีย์ งามมานะ (2518 : 45) ซึ่งสอดคล้องกับของทรอบ (Traub 1969 : 2046- A) พบว่า ความอยากรู้อยากเห็นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ที่รับผิดชอบ
17. ความรับผิดชอบกับสมรรถภาพในการปฏิบัติงาน จากการศึกษาของ ประนอม สัมฤทธิ์สุวรรณ (2524 : 56-58) พบว่า คะแนนสมรรถภาพในการปฏิบัติงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคะแนนความรับผิดชอบ
18. ความรับผิดชอบกับการปรับตัว จากการศึกษาของ ประนอม สัมฤทธิ์สุวรรณ (2524 : 56-58) พบว่า คะแนนการปรับตัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคะแนนความรับผิดชอบ
19. ความรับผิดชอบกับความคิดสร้างสรรค์ จากผลการวิจัยของ บลัทท์และ สเทิน (Blatt and Stien 1959 : 406) และลินด์เกรน (Lindgren 1966 : 249) พบว่า ความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่สำหรับ นิคม ทังคะพิภพ (2516 : 92) พบว่าความคิดสร้างสรรค์ มีความสัมพันธ์กับความรับผิดชอบอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
20. ความรับผิดชอบกับการพึ่งผู้อื่น จากผลการวิจัยของประเศ เล็กสวาสส์ (2517 : 91-92) พบว่า การพึ่งผู้อื่นมีความสัมพันธ์ทางลบกับความรับผิดชอบ
21. ความรับผิดชอบกับความวิตกกังวล จากการศึกษาของวรวรรณี รักธรรม (2515 : 58) มานิต อนุอมพวงเสรี (2522 : 50-51) จัสติน (Justin 1950 : 722) และมิลเลอร์ (Miller 1961 : 271) พบว่าความวิตกกังวล มีความสัมพันธ์ทางลบกับความรู้ที่รับผิดชอบ
22. ความรับผิดชอบกับเชื้อชาติ จากการศึกษาของวรวรรณี รักธรรม (2515 : 54-57) และนิคม ทังคะพิภพ (2515 : 96) พบว่าเด็กไทยเชื้อชาติไทย กับเด็กไทยเชื้อชาติจีน มีความรู้ที่รับผิดชอบไม่แตกต่างกัน
23. ความรับผิดชอบต่อตนเองกับความรับผิดชอบต่อสังคม จากการศึกษาของ พรชัย รอดสมจิตร (2525 : 67-68) พบว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม มีความสัมพันธ์กันทางบวกและพบว่าเด็กครอบครัวปกติในกรุงเทพมหานครมีความรับผิดชอบ สูงกว่าเด็กในสถานสงเคราะห์